

KSH jelentés az 1956-os disszidálásról

Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai (1956. október 23. – 1957. április 30.)

A Központi Statisztikai Hivatal 1957 elején részletes jelentést készített a disszidensekről. A felmérés egészen az 1989-es fordulatig szigorúan titkos dokumentum volt. Illetéktelenek, közöttük kutatók sem láthatták. A gazdag anyagból annak idején csak egy kisebb részlet közöltek a KSH egyik szűk körben terjesztett kiadványában, a *Statisztikai Havi Közlemények* 1957. 4. számában. Az 56-os magyar menekültek demográfiai, társadalmi adatait eddig leginkább az osztrák belügyi források alapján, elsősorban Szépfalusi István: *Lássátok és halljátok egymást!* (Bern, EPMSZE 1980.) című könyve nyomán ismerjük. Az általa közzétett adatok mellett rendelkezésünkre áll még néhány, az egyes befogadó országokban megjelent szórványos adatsor, de az 56-os kivándorlásról - jóllehet az a nemzetközi migráció történetének is egy kivételes jelensége -, a kelleténél jóval kevesebbet tudunk. Szerencsére a rendszerváltás után hozzáférhetővé vált a KSH-dokumentum, amely alapvető forrása az 1956. október 23. utáni elvándorlásnak, menekülésnek. Indokolt tehát a jelentés teljes szövegét közzétenni, annál is inkább mert még a *Statisztikai Szemle* szakfolyóirat is csak ízelítőt közölt belőle az 1990. 10. számában. Folyóiratunk a továbbiakban is szeretne helyt adni más az 1945 utáni magyarországi elvándorlásokkal kapcsolatos dokumentumoknak, mivel a háború utáni vándormozgalmak történeti, szociológiai földolgozása terén még sok az elvégzendő feladat. Terveink között szerepel olyan források közzététele mint például az egyes menekülthullámok letelepítésének dokumentumai, vagy a menekültek, elvándoroltak beilleszkedéséről született korabeli jelentések. Ezúton is kértük azon olvasóinkat, akik a második világháború utáni menekülthullámokkal kapcsolatos ismeretlen dokumentumokat őriznek, hogy juttassák el azokat szerkesztőségünkbe

(A szerk.)

1956. október 23-át követően jelentős számú magyar állampolgár hagyta el illegálisan az ország területét. Számuk a legutolsó hivatalos osztrák és jugoszláv jelentések szerint 193 885.¹

A 2/1957. B. M. sz. rendelet alapon 1957. február 20-ig ki kellett jelenteni azokat a 15 éves és ennél idősebb személyeket, akik 1956. október 23-a után illegálisan külföldre távoztak.²

A kijelentőlapokhoz statisztikai szelvényeiket csatolták, amelyek adatait a Statisztikai Hivatal feldolgozta. Az illegálisan távozottak adatait az alábbiakban a rendőrségi kijelentések alapján ismertetjük.

A kijelentőlapokhoz csatolt statisztikai szelvényekből 1957. május 10-ig 130 535 érkezett be,³ a szelvényeken 21 196 a szülőkkel együtt távozott 15 éven aluli gyermeket is kijelentettek. A kijelentések nem tartalmazzák a szülők nélkül külföldre távozott mintegy 10 000 tizenöt éven aluli gyermeket, az 1957. május 15-ig hazatért 11 447 személy (az illegálisan hazatértek figyelembevétele nélkül) nagyobb részét, valamint a büntetőintézetekből megszökött és külföldre távozott – mintegy 3-4000 személyt.

---

¹ Az osztrák belügyminisztérium jelentése szerint 1957. április 6-ig 174 704 magyar érkezett Ausztriába, a jugoszláv belügyminisztérium jelentése szerint pedig 1957. május 26-ig 19 181 magyar Jugoszláviába. (Ezen kívül több ezerre tehető azoknak a száma, akik csak rövid ideig tartózkodtak Ausztriában és sem a távozásnál az osztrák hatóságoknál, sem a visszatérésnél a magyar hatóságoknál nem jelentkeztek.)

² A kijelentések az előírt időpontig nem fejeződtek be.

³ Ezt követően (1957. június 15. után) 827 újabb statisztikai szelvény érkezett, ezek adatait azonban a feldolgozás már nem tartalmazza.

A jelentés a kijelentőlapokon szereplő összesen 151 731 külföldre távozott adatait ismerteti. A külföldi hírforrások által közölt 193 885-ös disszidálási számnál a következőkben ismertetett 151 731-es adat több mint 42 000 – illetve a 11 447 hazatért leszámításával több mint 30 000-rel kevesebb. Így a jelentésben szereplő adatok a valóságnál feltehetően mintegy 20%-kal – a hazatértek leszámításával 17%-kal alacsonyabbak.

A disszidáltakra⁴ vonatkozólag a továbbiakban közölt adatok annyiban is csupán tájékoztató értékűek, mivel a számítások alapjául felhasznált népességi és népesség megoszlási (terület, nem, kor, családi állapot, foglalkozás stb.) adatok becslések eredményeit.

*

Összesen 151 731 személy külföldre távozásáról érkezett be rendőrségi kijelentőlap. Ez az ország lakosságának 1,5%-át jelenti. Az így előállott népességveszteség 70%-kal meghaladja az 1956. évi természetes szaporodást.

Az illegálisan külföldre távozottak főbb mint fele budapesti lakos volt (81 000 fő), 19%-uk a többi városban élt (28 500 fő). Jelentős számmal disszidáltak még a Nyugat-Dunántúlról az osztrák határhoz közeleső községekből. A lakosság számához viszonyítva a disszidálás Budapesten a legnagyobb arányú (itt száz lakosra közel 4,2 külföldre távozás jutott), ezt követte a Nyugat-Dunántúl; az Alföldön és a Tiszántúlon a legalacsonyabb.

A disszidáltak 4/5-e az 1956. év folyamán hagyta el az ország területét, több mint fele novemberben távozott. A legtöbben november 4-én (7000 fő) és november 21-én (4600 fő) disszidáltak.

A számbevett illegálisan külföldre távozott személyek 2/3-a férfi (100 500 fő), 1/3-a nő (51 200 fő). Száz férfira 2,1, ugyanannyi nőre 1,0 disszidált jutott. Budapestről viszonylag nagy számban távoztak nők.

A disszidáltak több mint fele 25 éven aluli, (83 000 fő), közel 1/3-a 25-39 éves (47 500 fő). Kevesebb mint 12%-uk 40–59 éves, a 60 évesek, valamint idősebbek aránya 1% alatti. Amíg száz lakosra általában csak 1,5 disszidált jut, addig ugyanannyi 15-39 évesre több mint 3,0, ezen belül a 20–24 évesekre 4,3, a 15–19 évesekre 4,1. A férfiak disszidálási aránya minden korcsoportban magasabb a nőkénel, a férfiaknál a 20–24 és a 15–19 évesek aránya a legmagasabb (6,3 ill. 6,0). Mind szám szerint, mind pedig arányában a katonaköteles kor előtti álló férfiak disszidáltak legfőbben: a 20 éves korú férfiak 10,3 a 19 évesek 9,3%-a távozott külföldre (7500 ill. 6700 fő). A fiatalok disszidálási aránya Budapesten még az országos átlagot is meghaladja: innen átlagosan a férfiak 5,6%-a távozott, de a 15-24 éveseknek közel 15,0%-a.

Az illegálisan külföldre távozottak több mint 2/3-a (102 500 fő) kereső, 1/3-a eltartott. Általában száz keresőre 2,1, száz eltartottra 1,0 disszidált jutott. A disszidált keresők közel 2/3-a nem mezőgazdasági fizikai dolgozó, 1/4-e szellemi dolgozó és csak 7%-uk dolgozott a mezőgazdaságban. A nem mezőgazdasági fizikai dolgozók 4,0%-a, a szellemi dolgozók 3,3%-a mezőgazdasági dolgozók 0,4%-a disszidált.

A disszidált fizikai dolgozók több mint fele ipari szakmunkás (ezek 4,2%-a disszidált). Az egyéb szakmai fizikai dolgozók disszidálási aránya 2,5, a segédmunkásoké 5,3%. Az ipari szakmunkásokon belül legnagyobb számmal lakatosok, esztergályosok, bányászok és villanyszerelők távoztak.

A megfelelő foglalkozású keresők lélekszámához viszonyítva a műszerészek (16%) és az esztergályosok (14%) disszidálási aránya a legmagasabb.

A külföldre távozott szellemi dolgozók 2/3-a értelmiségi (17 000 fő), 1/3-a adminisztratív foglalkozású. Az értelmiségiek közül a műszakiak vannak többségben, akiknek 7,4%-a

---

⁴ A 193 885 főnyi disszidens adat alapján számítva száz lakosra közel 2 külföldre távozó jutott (a hazatértek levonásával 1,8). Ez közel két évi természetes szaporulatnak felel meg.

disszidált (ezeken belül a mérnököknek 10,6%-a, 2300 fő). Jelentős még az orvosok disszidálási aránya is (4,9% – 730 fő).

A disszidált eltartottak több mint fele tanuló; ezen belül 3200-on felül van a külföldre távozott egyetemi-főiskolai hallgatók száma (az összes egyetemisták és főiskolások 11,2%-a).

A Magyarországról illegálisan külföldre távozottak 90%-a Ausztriába, 10%-a Jugoszláviába szökött. Az ENSZ jelentése⁵ szerint a közel 194 000 disszidált személyből 1957. márc. 31-én 35 000 tartózkodott Ausztriában (az összes ide disszidált 20%-a), 17 000 Jugoszláviában. Eddig az időpontig 135 417 személyt (az összes disszidáltak 70%-át) tovább szállították a többi nyugat-európai és tengerentúli országokba. Ezek közül a legtöbben az Egyesült Államokban (30 487), Angliában (19 698), Kanadában (18 059), Nyugat-Németországban (14 485), Svájcban (11200) és Franciaországban (8346) tartózkodnak.

Az illegálisan külföldre távozottak közül 1957. május végéig 11 447-en tértek vissza (a 193 885 disszidált közel 6%-a; az adatok nem tartalmazzák az illegálisan hazatérteket). A hazatértek 2/5-e közvetlenül Ausztriából, 1/5-e Jugoszláviából, további 2/5-e a többi nyugati országokból érkezett vissza. Az ott tartózkodó disszidáltak számához viszonyítva Belgiumból a legmagasabb a visszatértek aránya.

100 disszidálthoz viszonyítva magasabb a férfiak visszatérési aránya, mint a nőké. Kor szerint legmagasabb a 15–19 éveseké, a 60 éveseké és idősebbeké. Viszonylag a legtöbb mezőgazdasági dolgozó és egyéb fizikai dolgozó tért haza. (Amíg a mezőgazdasági dolgozó disszidáltaknak több mint 7%-a települt vissza, addig a szellemi dolgozóknak csupán 2%-a.)

A belügyi szervek az 1957. év első öt hónapjában 6664 kivándorló útlevelet adtak ki; ezzel 12 345 személynek az országból való kivándorlását engedélyezték. (Az 1955. évben összesen 1148, 1956-ban 2795 kivándorló útlevelet adtak ki.) A kivándorlók közül, 8117-en (66%) Izraelbe távoznak. Jelentős még a kivándorlás Angliába, Csehszlovákiába és Ausztráliába is.

1. Az illegálisan külföldre távozottak utolsó állandó lakóhelyük szerint.

A disszidálások nem azonos módon alakultak az ország különböző területein: az illegálisan külföldre távozottak több mint 53%-a budapesti lakos volt, közel 16%-a a nyugati megyékben, 14%-a a Dunántúl egyéb területein élt. Így összesen 30%-uk lakott a Dunántúlon és csupán kisebb részük, 17%-uk a Duna-balparti országrészekeken (északi és az alföldi területeken) és ebből is 3% Budapest környékén. Budapesten száz lakosra 4,2 disszidált jut, ezt követik a nyugati megyék (3,5%); a legalacsonyabb az Alföld déli részén (0,3%).

Az illegálisan külföldre távozottak országrészek szerint

Utolsó állandó lakhely (ország-rész)	Az illegálisan külföldre távozottak		
	száma	%-ban	száz lakosra
Budapest	80 977	53,4	4,17
Nyugat-Dunántúl ⁶	24 181	15,9	3,52
Közép-Dunántúl ⁷	13 178	8,7	1,34
Dél-Dunántúl ⁸	8 188	5,4	0,63
Dunántúl együtt	45 547	30,0	1,53
Pest megye	8 464	5,6	1,12
Észak ⁹	6 708	4,4	0,53

⁵ A Nations Unites. Comite de l'UNREF. A/AC. 79/73. 8. mai 1957.

⁶ Győr-Sopron és Vas Megye.

⁷ Fejér; Komárom és Veszprém megye.

⁸ Baranya, Somogy, Tolna, Zala megye és Pécs.

⁹ Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye és Miskolc.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Dél-Alföld ¹⁰	4 733	3,1	0,32
Tiszántúl ¹¹	5 302	3,5	0,35
Dunabalpart együtt	25 207	16,6	0,50
Mindösszesen	151 731	100,0	1,52

A megyék közül Győr-Sopronban volt a legnagyobb száma és aránya a külföldre távozottaknak (16 875). Száz lakosra 4,16 disszidált jut, közel ugyanannyi, mint Budapesten. A megyék és megyei jogú városok száz lakosra jutó disszidálási arányának sorrendje a következő:

Megye (megyei jogú városok)	Illegálisan külföldre távozottak		Megye (megyei jogú városok)	Illegálisan külföldre távozottak	
	száz lakosra	szám szerint		száz lakosra	szám szerint
1. Budapest	4,17	80 977	13. Borsod-A.-Z. m.	0,55	3042
2. Győr-Sopron m.	4,16	16 875	14. Tolna m.	0,55	1487
3. Vas m.	2,60	7 306	15. Baranya m.	0,53	1559
4. Komárom m.	1,67	4 217	16. Szabolcs-Sz. m.	0,49	2753
5. Veszprém m.	1,65	6 147	17. Somogy m.	0,46	1653
6. Miskolc	1,28	1 973	18. Bács-Kiskun m.	0,45	2620
7. Pest m.	1,12	8 464	19. Heves m.	0,35	1128
8. Pécs	1,04	1 139	20. Nógrád m.	0,24	565
9. Zala m.	0,86	2 350	21. Hajdú-Bihar m.	0,20	779
10. Fejér m.	0,79	2 814	22. Békés m.	0,18	853
11. Debrecen	0,77	1 005	23. Szolnok m.	0,17	765
12. Szeged	0,70	679	24. Csongrád	0,17	581

Igen eltérő a városok és községek disszidálási aránya: az összes illegálisan külföldre távozott személy 72%-a városi lakos volt (ezen belül budapesti 53%) és csupán 28%-a községi. Száz városi lakosra 2,7 (ezen belül budapestire 4,2, vidéki városira 1,3) disszidált jutott, ugyanannyi községire csupán 0,7.

Az illegálisan külföldre távozottak a települések csoportjai szerint

Utolsó állandó lakóhely	Az illegálisan külföldre távozottak		
	száma	%-ban	száz lakosra
Budapest	80 977	53,4	4,17
A többi város	28 485	18,8	1,33
Városok együtt	109 462	72,2	2,68
Községek	42 269	27,8	0,72
Mindösszesen	151 731	100,0	1,52
Ebből vidék	70 754	46,6	0,88

Száz városi lakosra általában közet négyszer annyi disszidált jut, mint ugyanannyi községire. Ez az arány az ország különböző területein igen eltérő. Mind a városi, mind pedig a falusi lakosságnál a nyugati megyékben a legmagasabb: itt a városi lakosok 5,6%-a, a községek 2,6%-a távozott külföldre. A Dunántúlon általában 2,7, ill. 1,2% (itt a városok aránya 2,3-szerese a községének), a Duna-balparti részen 0,6 ill. 0,5% (itt a városok disszidálási aránya csupán 30%-kal haladja meg a községét).

Az egyes megyék között a városi disszidáltak aránya Győr-Sopronban a legmagasabb (7,1%), ezt követi Veszprém megyében (3,0%), Vas (2,3%) és Komárom megyében (2,2%). Legalacsonyabb – 0,2% körüli – Csongrád, Hajdú és Szolnok megyében.

A disszidáltak községi aránya Vas megyében a legmagasabb (2,7%), ezt követi Győr-

¹⁰ Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye és Szeged.

¹¹ Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Szolnok megye és Debrecen.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Sopron (2,6%), Komárom és Veszprém megyében (1,2-1,2%). Azonban nem éri el a 0,15%-ot sem Békés, sem Csongrád megye községeiben.

Az illegálisan külföldre távozottak országrészenként a települések csoportjai szerint

Utolsó állandó lakóhely (ország rész)	Az illegálisan külföldre távozottak					
	szám szerint			száz lakosra		
	város	község	összesen	város	község	összesen
Budapest	80077	-	80977	4,17	-	4,17
Nyugat-Dunántúl	11 414	12 767	24181	5,60	2,64	3,52
Közép-Dunántúl	6 243	6 935	13 178	2,17	1,00	1,34
Dél-Dunántúl	2 382	5 606	8178	0,90	0,56	0,63
Dunántúl együtt	20 039	25 508	45 547	2,65	1,15	1,53
Pest megye	918	7 546	8 464	0,91	1,16	1,12
Észak	3 239	3 469	6 708	0,95	0,38	0,53
Dél-Alföld	2 451	2 282	4 733	0,47	0,24	0,32
Tiszántúl	1838	3 464	5 302	0,41	0,32	0,35
Dunabalszár együtt	8 446	16 761	25 207	0,60	0,46	0,50
Mindösszesen	109 462	42 269	151731	2,68	0,72	1,52

A városokban majdnem mindenütt magasabb a disszidáltak aránya, mint a községekben, kivételt csupán Pest, Vas és Zala megye képez, ahol a községekből viszonylag több személy távozott külföldre, mint a városokból.

Az egyes városok közül szám szerint – Budapest után – Sopronból távoztak legtöbben illegálisan külföldre (5000 fő). Nagy számmal távoztak még Győrből (3600), Miskolcra (2000), Pápáról (1500), Tatabányáról (1400), Mosonmagyaróvárról (1300), Pécsről és Szombathelyről (1100), valamint Debrecenből (1000).

A lakosság számához viszonyítva a legtöbben Sopronból disszidáltak (12,0%). Igen magas (2,0-6,0%) még ez az arány – Budapesten kívül – a nyugati városokban (Mosonmagyaróvár, Pápa, Győr, Kőszeg), valamint az egyes bányavárosokban (Oroszlány, Várpalota, Tatabánya) és Szentendrén. Magas még (1,0-2,0%) a legtöbb dunántúli városban, ezenkívül Baján és Vácott, valamint Miskolcon és Sátoraljaújhelyen. Legalacsonyabb (0,2%-on aluli) az alföldi és tiszántúli városokban (ezek közül Kisújszálláson a legalacsonyabb: 0,1%-on aluli.)

A városok száz lakosra jutó disszidálási aránya – csökkenő sorrendben – a következőképpen alakult:

1. Sopron	12,00	22. Zalaegerszeg	1,24	43. Hajdúszoboszló	0,32
2. Mosonmagyaróvár	5,97	23. Sátoraljaújhely	1,15	44. Kazincbarcika	0,32
3. Pápa	5,61	24. Dunapentele	1,14	45. Gyula	0,32
4. Győr	5,09	25. Pécs	1,04	46. Cegléd	0,31
5. Kőszeg	4,49	26. Balassagyarmat	1,00	47. Makó	0,31
6. Budapest	4,17	27. Ózd	0,91	48. Kecskemét	0,30
7. Oroszlány	3,56	28. Eger,	0,79	49. Hajdúnánás	0,26
8. Szentendre	3,10	29. Debrecen	0,77	50. Kiskunfélegyháza	0,25
9. Tatabánya	2,89	30. Szekszárd	0,76	51. Csongrád	0,21
10. Várpalota	2,82	31. Szeged	0,70	52. Hódmezővásárhely	0,19
11. Szombathely	2,02	32. Mohács	0,68	53. Mezőtúr	0,17
12. Baja	1,94	33. Nagykanizsa	0,68	54. Nagykőrös	0,17
13. Vác	1,83	34. Hatvan	0,65	55. Orosháza	0,16
14. Keszthely	1,71	35. Kaposvár	0,61	56. Jászberény	0,15
15. Komárom	1,66	36. Nyíregyháza	0,60	57. Karcag	0,15
16. Veszprém	1,57	37. Békéscsaba	0,53	58. Szentés	0,15
17. Tata	1,56	38. Gyöngyös	0,50	59. Hajdúböszörmény	0,13
18. Székesfehérvár	1,51	39. Kalocsa	0,50	60. Törökszentmiklós	0,13
19. Komló	1,47	40. Kiskunhalas	0,39	61. Túrkeve	0,12

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

20. Esztergom	1,36	41. Salgótarján	0,37	62. Kisújszállás	0,09
21. Miskolc	1,28	42. Szolnok	0,35		

Budapestről 80 977 személy távozott illegálisan; ezek több mint 3/4-e pesti, közel 1/4-e budai lakos volt; az összes disszidáltak közel 54%-a belső kerületekben élt. Viszonylag Pest belső kerületeiben volt a legmagasabb a disszidálási arány: 5,8%, ugyanitt a külső kerületekben ennek kevesebb mint fele (2,7%).

A Budapestről illegálisan külföldre távozottak a kerületek jellegzetes csoportjai szerint.

Kerület	Az illegálisan külföldre távozottak		
	szám szerint	%-ban	száz lakosra
Buda belső kerületei (I., II., XI., XII.)	15 719	19,4	4,69
Buda külső kerületei (III., XXII.)	3 808	4,7	3,25
Buda összesen	19 527	24,1	4,32
Pest belső kerületei (V-VIII.)	27 950	34,5	5,78
Pest középső kerületei (IX-X. XIII XIV)	18 275	22,6	4,03
Pest külső kerületei (IV., XV-XXI.)	15 195	18,8	2,74
Pest összesen	61 450	75,9	4,12
Budapest mindösszesen	80 977	100,0	4,17

Legtöbben a VII. kerületből (9400 fő) távoztak külföldre; magas még a disszidáltak száma a VIII. (7800), a XIII. (7500), a VI. (6200) és a XI. kerületben (5400).

A száz lakosra jutó disszidáltak száma hasonlóképpen a VII. kerületben a legmagasabb (6,6%) és a XVII. kerületben a legalacsonyabb (2,1%). Az egyes kerületekben a száz lakosra jutó disszidáltak száma a következőképpen alakult:

Kerület	Száz lakosra jutó disszidáltak száma	Kerület	Száz lakosra jutó disszidáltak száma	Kerület	Száz lakosra jutó disszidáltak száma
1. VII.	6,58	9. XII.	4,62	17. X.	2,68
2. V.	6,29	10. IX.	3,97	18. XI.	2,64
3. VI.	6,05	11. XIV.	3,73	19. XII.	2,59
4. XIII.	4,80	12. IV.	3,68	20. I.	2,57
5. XI.	4,78	13. III.	3,34	21. II.	2,52
6. VIII.	4,71	14. XXII.	3,08	22. III.	2,10
7. I.	4,69	15. X.	2,93		
8. II.	4,64	16. XVIII.	2,68		

A magas disszidálási arányú nyugati megyéknél a száz lakosra jutó illegálisan külföldre távozottak száma a határhoz közel eső járásokban a legmagasabb és a távolierőknél alacsonyabb.

Így Győr-Sopron megye járásai közül a soproni járásban száz lakosra 4,4, a mosonmagyaróváriban 3,7%, a kapuváriban 2,5%, a csornaiban 2,0 a győriben 1,8% disszidált jut. Még jobban megmutatkozik ez Vas megyében, ahol a határmenti szentgotthárdi járás 8,7%-os disszidálási aránya – szám szerint főbb mint 2100 fő mellett a körmendiben 2,8, a szombathelyiben 3,0%, de ugyanakkor a vasváriban csak 0,9, a celldömölkiben 1,2%. Hasonló a helyzet Zala megyében is, ahol a letenyei járás 1,2, a lenti járás 0,9 és a zalaegerszegi járás 1,0%-os disszidálási arányával szemben a többi járásban csak 0,5-0,6%.

Az átlagosan magas disszidálási arányú Veszprém megyében is igen eltérő járásonként a száz lakosra jutó külföldre távozottak száma: a veszprémi és a devecseri járás 1,8-1,7%-os arányával szemben a zirci és pápai járásban 1,2%, a többi három járásban 0,6% a disszidáltak

aránya.

Igen eltérően alakult Pest megye járásaiban a disszidáltak száma: a Budapesthez közel levő járásokban igen magas (budai járás 3,1– közel 3000 fő – szentendrei 2,0% váci 1,5% ráckevei 1,3%), ugyanakkor a többiben igen alacsony (ceglédi és nagykárái 0,3%, dabasi 0,6%, szobi, monori és gödöllői járás 0,7-0,9%).

Az általában alacsony arányú (0,45%) Bács-Kiskun megye két – jugoszláv határmenti – járásából nagyszámú személy távozott külföldre: a bajai járásban száz lakosra 1,2, a bácsalmásiban 0,9 disszidált jutott. ,

Komárom megye mindhárom járásában magas a disszidáltak aránya, azonban a komáromi és tatai járás 0,9-1,0 5-os arányszámával szemben a dorogi járásban száz lakosra 1,7 disszidált jutott.

Az általában ugyancsak alacsony disszidálási arányú Szabolcs-Szatmár megye kisvárdai járása lakosságának 1,0%-a külföldre távozott, a járáson belül különösen Kisvárdán és környékén nagy a disszidálási arány (2,0-2,5%).

2. A távozás időpontja szerint

A disszidáltak főbb mint 82%-a az 1956. év folyamán hagyta el az ország területét, a legnagyobb számú külföldre távozás (több mint 82 000-54%) novemberben volt, ezt követte a decemberi, majd a januári disszidálások száma.

Az illegálisan külföldre távoztak a távozás időpontja szerint

Távozás időpontja	Az illegálisan külföldre távoztak	
	szám szerint	%-ban
1956. okt. 23–31.	4 277	2,8
nov. 1–30.	82 006	54,0
dec. 1–31.	38 639	25,5
1956. okt. 23-dec. 31. együtt	124 922	82,3
1957. jan. 1–31.	19 262	12,7
febr. 1–28.	3 434	2,3
márc. 1–ápr. 30.	299	0,2
1957. jan. 1-ápr. 30. együtt	22 995	15,2
Ismeretlen időpont	3 514	2,5
Összesen	151731	100,0

Az illegális külföldre távozások október 23-a után indultak meg; ettől kezdve november 3-ig naponta 400-600 személy ment külföldre. A disszidálások száma november 4-én közel 7000-re emelkedett. Ezután november 5. és 9. között kb. napi 1000-1100 volt, majd a 9-i 2100-ról napi fokozatos emelkedéssel 21-re 4600-ra nőtt. Ezután kissé csökkent, azonban a hónap utolsó napjaiban is még 2000 körül volt.

December első tíz napjában a disszidáltak száma napi 1500 körül volt, majd a hónap közepére mintegy 1000-re, végére pedig 500-600-ra csökkent. Január hónap folyamán a disszidálások száma lényegesen azonos szinten – napi 500-600 körül – maradt. Február első napjaiban még napi 300, 6-tól a hónap közepéig 100 körül, azután a hónap végéig napi 50-60 volt a disszidáltak száma. Márciustól kezdődően már csak elenyésző számú személy hagyta el az ország területét.

A disszidálások 90%-át kitevő, Ausztriába történő határátlépések zöme november-december hónap folyamán történt – a maximumot november 4-én és 21-én érte el – és január második felétől kezdve már csak elenyésző volt. Ugyanakkor a Jugoszláviába történő disszidálások lényegében csak december végén indultak meg és jelentősebb számot január első felében értek el. (legtöbben – közel 800-an – ebben az időben, január 11-én hagyták el az

ország területét.)¹²

A disszidálások havi alakulása az ország különböző területein – külföldre távozás irányának megfelelően eltérő módon alakult. Így a nyugati megyékből távoztak több mint 85%-a november végéig hagyta el az ország területét Ausztria irányában, ugyanakkor a déli – dunántúli megyékből a disszidáltak 59%-a december 1. óta távozott zömmel Jugoszlávia irányában.

Illegálisan külföldre távoztak a távozás időpontja szerint, országrészenként

Utolsó állandó lakóhely (ország rész)	A távozás időpontja						Ismeretlen hónap	Összesen
	1956.			1957.				
	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	márc. és később		
a) szám szerint								
Budapest	2229	39127	25 624	9 981	1466	83	2467	80 977
Nyugat-Dunántúl	669	19 947	1766	880	402	62	455	24 181
Közép-Dunántúl	443	9 572	1 989	855	153	17	149	13 178
Dél-Dunántúl	211	2 962	1 681	2 449	633	45	207	8 188
Dunántúl együtt	1323	32 481	5 436	4184	1188	124	811	45 547
Pest megye	278	4 580	2 081	1 125	149	11	240	8 464
Észak	156	2 764	2 388	1073	148	18	161	6 708
Dél-Alföld	108	1232	1018	1851	370	59	95	4 733
Tiszántúl	183	1 822	2 092	1048	113	4	40	5 302
Dunabalszék együtt	725	10 398	7 579	5 097	780	92	536	25 207
Mindösszesen	4277	82 006	38 639	19 262	3434	299	3814	151 731
b) százalékban								
Budapest	2,8	48,3	31,6	12,3	1,8	0,1	3,1	100,0
Nyugat-Dunántúl	2,8	82,5	7,3	3,6	1,7	0,2	1,9	100,0
Közép-Dunántúl	3,4	72,6	15,1	6,5	1,2	0,1	1,1	100,0
Dél-Dunántúl	2,6	36,2	20,5	29,9	7,7	0,6	2,5	100,0
Dunántúl együtt	2,9	71,3	11,9	9,2	2,6	0,3	1,8	100,0
Pest megye	3,3	54,1	24,6	13,3	1,8	0,1	2,8	100,0
Észak	2,3	41,2	35,6	16,0	2,2	0,3	2,4	100,0
Dél-Alföld	2,3	26,0	21,5	39,1	7,8	1,3	2,0	100,0
Tiszántúl	3,5	34,4	39,4	19,8	2,1	0,1	0,7	100,0
Dunabalszék együtt	2,9	41,3	30,1	20,2	3,1	0,4	2,1	100,0
Mindösszesen	2,8	54,0	25,5	12,7	2,3	0,3	2,5	100,0

A disszidálások havi alakulása közötti területi különbség megyénként még jobban megmutatkozik: amíg Győr-Sopron megyében a külföldre távozások közel 90%-a, Komáromban több mint 80%-a október 23. és november 30. között történt, addig Bács-Kiskunban a disszidáltak több mint 80%-a, Baranyában és Tolnában mintegy 3/4-e december 1. óta hagyta el az ország területét.

Az egyes megyékben – ill. ezen belül a járásokban, városokban – eltérő időpontokban jelentkezett a disszidálások csúcspontja. Így pl. Győr-Sopron megyében szám szerint a legtöbb disszidálás november 4-én volt: 4200 fő, ebből egyedül Sopronban 330 (az összes innen történő disszidálás 2/3-a, az összes november 4-i külföldre távozás több mint fele) és közel 600 fő a soproni járásból. Hasonló nagy arányú disszidálás egy napon és egy helyről nem történt, azonban jelentős számú külföldre távozás volt még Vas megyéből ugyancsak november 4-én (közel 2000 fő, ebből csak a szentgotthárdi járásból több mint 1300, a szombathelyi járásból 300 fő), ezenkívül november 10-én és 12-én Győr-Sopron megyéből (1000 körül, ebből mindkét napon csak Győrből 450). Meghaladta a 100-at a disszidáltak száma egyes napokon a következő megyékből:

¹² A disszidálások napi alakulása az osztrák, ill. jugoszláv hivatalos jelentések szerint is hasonló a rendőrségi kijelentések alapján ismertett adatokkal. Elterést csupán az okoz, hogy az előbbi esetben az odaérkezés napja, az utóbbiban pedig az eltávozás napja szerepel.

Borsod megyéből november 28-án

Fejér megyéből november 18-tól 21-ig minden nap

Győr-Sopron megyéből október 28-án és nov. 4-től 28-ig minden nap

Komárom megyéből november 12-én, 15-én és 18-tól 23-ig minden nap

Pest megyéből november 10-től december 1-ig minden nap

Vas megyéből november 4-től 26-ig naponta

Veszprém megyéből november 10-től 23-ig naponta

Zala megyéből november 20-án.

100-on alul van, de mégis feltűnő, hogy Baranya megyéből és Pécsről január 10. és 15. között naponta több mint 50-en, Bács-Kiskun megyéből január 4. és 15. között naponta átlagosan 60-an távoztak.

Budapestről kissé másképp alakult a disszidálások száma, mint vidéken; nem volt meg a – nagyarányú soproni és szentgotthárdi disszidálás által okozott – november 4-i kiugrás. Október 23-tól november 20-ig a külföldre távozások száma fokozatosan emelkedett (október 23-tól november 8-ig kb. napi 200-300, azután november 9. és 14. között 500-700, ettől kezdve naponta 1000 felett), a maximum november 20-a és 23-a között volt, amikor minden nap meghaladta a 2000-et is, azután fokozatosan csökkent az év végéig (a hónap utolsó napjaiban napi 1.500 körül, december első tíz napján kb. napi 1000, azután 500 körüli). Január hónap elején még mindig naponta 300 felett volt a Budapestről disszidáltak száma és a hónap második felében is általában meghaladta a 200-at, februárban azonban már a hónap elejei 150 körüli szintről a hónap végére napi 10-re csökkent.

Október 23-tól november 20-ig általában vidékről többen távoztak külföldre, mint a fővárosból, ettől kezdve a budapesti disszidáltak száma meghaladta a vidékiekét egészen január 10-ig, a két szám azóta kb. azonos.

3. Az illegálisan külföldre távoztak nemek szerint.

A számbevett 151731 illegálisan külföldre távozott személyből 100 523 (66%) volt férfi és 51 208 (34%) nő: Országosan száz férfira 2,1, ugyanannyi nőre 1,0 disszidált jutott.

Terület szerint eltér egymástól a külföldre távoztak nemek szerinti megoszlása: aránylag a legfőbb nő Budapestről távozott. Vidéken a nyugati határhoz közelebb eső területeken jóval magasabb a disszidált nők aránya, mint a távolikon: a Nyugat-Dunántúlról külföldre távoztak 36%-a, ugyanakkor az Északról és a Tiszántúlról disszidáltaknak csak 23%-a nő.

A megyék közül a nők aránya Győr-Sopronban (36,1%) és Vasban (34,5%) a legmagasabb; magas még Pest, Fejér, Bács-Kiskun és Veszprém megyében is (27-29%). Ugyanakkor Békésben csak 17, Szolnok és Heves megyében pedig 18%.

Az illegálisan külföldre távoztak nemenként országrészek szerint

Utolsó állandó lakóhely (ország rész)	Az illegálisan külföldre távozott					
	szám szerint			százalékban		
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
Budapest	50 311	30 666	80 977	62,1	37,9	100,0
Nyugat-Dunántúl	15 564	8 617	24 181	64,4	35,6	100,0
Közép-Dunántúl	9 586	3 592	13 178	72,7	27,3	100,0
Dél-Dunántúl	6 289	1 899	8 188	76,8	23,2	100,0
Dunántúl együtt	31439	14 108	45 547	69,0	31,0	100,0
Pest megye	6 009	2 455	8 464	71,0	29,0	100,0
Észak	5 164	1 544	6 708	77,0	23,0	100,0
Dél-Alföld	3 538	1 195	4 733	74,7	25,3	100,0
Tiszántúl	4 062	1 240	5 302	76,6	23,4	100,0
Dunabalt part együtt	18 773	6 434	25 207	74,5	25,5	100,0
Mindösszesen	100 523	51 208	151 731	66,3	33,7	100,0

A városokból disszidáltak között általában magasabb a nők aránya, mint a községekből

távozottaknál.

Az illegálisan külföldre távozottak nemenként a települések csoportjai szerint.

Utolsó állandó lakóhely	Az illegálisan külföldre távozott					
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
	szám szerint			százalékban		
Budapest	50 311	30 666	80 977	62,1	37,9	100,0
A többi város	19 132	9 353	28 485	67,2	32,8	100,0
Városok együtt	69 443	40 019	109 462	63,4	36,6	100,0
Községek	31 080	11 189	42 269	73,5	26,5	100,0
Mindösszesen	100 523	51 208	151 731	66,3	33,7	100,0

Amíg az összes disszidáltak 53%-a távozott Budapestről, eddig ez az arány a férfiaknál 50, a nőknél 60%. A népességszámhoz viszonyítva Budapesten a disszidált férfiak aránya több mint négyszerese, vidéken a nőké közel kétszerese.

Az illegálisan külföldre távozottak nemenként Budapesten és vidéken

Részletezés	Az illegálisan külföldre távozottak		
	Budapesten	Vidéken	Összesen
<i>Szám szerint</i>			
Férfi	50 311	50 212	100 523
Nő	30 666	20 542	51 208
Együtt	80 977	70 754	151 731
<i>Százalékban</i>			
Férfi	62,1	71,0	66,3
Nő	37,9	29,0	33,7
Együtt	100,0	100,0	100,0
<i>Száz lakosra</i>			
Férfi	5,55	1,29	2,09
Nő	2,96	0,50	1,00
Együtt	4,17	0,88	1,52

A vidéki városok közül Sopronban feltűnően magas az eltávozott nők aránya: az innen disszidáltak 55%-a férfi és 45%-a nő. (Beclés szerint a férfiak 14%-a, a nők 10%-a disszidált.)

4. Az illegálisan külföldre távozottak kor szerint.

Az illegálisan külföldre távozottak között a fiatalabb korúak nagyobb arányt képviselnek, közel 55%-uk 25 éven aluli, 31%-uk 25-39 éves, közel 12%-uk 40-59 éves és csak kevesebb mint 1%-uk 60 éves és idősebb.

A népesség számához viszonyítva is a fiatalok aránya a legjelentősebb: száz 20-24 éves korúra 4,3, ugyanannyi 15-19 évesre 4,1 disszidált jutott, ugyanakkor száz 55-59 évesre csak 0,26, ugyanannyi 60 éven felülire 0,09.

Az illegálisan külföldre távozottak kor szerint

Korcsoport	Az illegálisan külföldre távozottak		
	szám szerint	százalékban	száz lakosra
0- 4 éves	7 218	4,8	0,76
5- 9 éves	7 487	4,9	0,88
10-14 éves ¹³	6 491	4,3	0,86

¹³ 1 Az egyedül (nem szülőkkel, ill. hozzátartozókkal távozottak nélkül, mivel a rendőrségi kijelentések csupán a 15 évesekre és idősebbekre, ill. a velük együtt távozott gyermekekre terjedt ki. Az előbbieket száma egyes nyugati becslések szerint 8-10 ezerre tehető, így összesen mintegy 14 000-16000 (száz megfelelő korúra kb. 2)

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

15 éven aluli együtt	21 196	14,0	0,83
15-19 éves	29 848	19,7	4,06
20-24 éves	31 926	21,0	4,31
25-29 éves	21 398	14,1	2,79
30-34 éves	16 286	10,7	2,09
35-39 éves	9 841	6,5	1,66
15-39 éves együtt	109 299	72 0	3 02
40-49 éves	13 147	8,7	0,99
50-59 éves	4 245	2,8	0,36
40-59 éves együtt	17 392	11,5	0,69
60 éves és idősebb	1 124	0,7	0,09
Ismeretlen korú	2 720	1,8	-
Mindösszesen	151 731	100,0	1,52

Korévenként vizsgálva a disszidáltak szám szerint legfőbb 20 évesek (9500 fő) voltak. Jelentős volt még a külföldre távozott 19 évesek (8600), 18 évesek (7700), 21 évesek (6300), 17 évesek (6000), a 23 és 22 évesek (5500 ill. 5400), 25, 26 és 16 évesek (4800 ill. 4700) és a 27 évesek száma (4300). Több mint 3000 még a disszidáltak száma a 28-33 évesek minden korévében, 2000 és 3000 között van a 15 éveseké, valamint a 34-37 éveseké, főbb mint 1000 az 1-14, valamint a 38-47 évesek minden korévében. A szülők közel 1000 egy éven aluli csecsemőt, 1400 egy évest és 1700 két évest vittek ki külföldre. Több mint 500 65 éven felüli távozott.

A disszidáltaknak a népesség számához viszonyított aránya (az egy éven aluliak 5%-os értékétől) a korrall együtt fokozatosan emelkedett a 20 éves korig, amikor 6,6%-ot ért el.¹⁴ A növekedés a 16 éves kortól válik rohamossá, amikor a 3,0%-os szintről 4,2%-ra (20 évesek) növekszik. Ezután nagy arányú csökkenés következik be (száz 21 évesre 4,3 disszidálás jut) és ettől kezdve fokozatosan csökken, de a 22-25 éveseknél még meghaladja a 3, a 26-32 éveseknél a 2 és a 33-44 éveseknél az 1%-ot. Ezután az 59 éves korig 0,2%-ra csökken, azután pedig már a 0,1%-ot sem éri el.

Nemenként vizsgálva a disszidáltak kormegoszlását azt tapasztaljuk, hogy szám szerint valamennyi korcsoportban – a 60 évesek és idősebbek kivételével – a disszidált férfiak száma meghaladja a nőkéét. A különbség a 15-19 éveseknél a legjelentősebb, ui. ebből a korcsoportból közel háromszor annyi férfi távozott külföldre, mint nő.

A disszidált férfiak kormegoszlása erősen eltér a nőkéétől. A férfiak több mint 3/4-e a fiatalabb produktív korúakhoz tartozik (15-39 éves), a nőknek csak valamivel több mint 64%-a. Ezen belül amíg a külföldre távozott férfiak 46%-a 15-29 éves, addig a nőknél ez az arány csak alig valamivel haladja meg a 30%-ot. A nőknél a 15 éven aluliak aránya majdnem kétszeres a férfiakénál (az összes disszidált nők közel 1/5-e, a férfiak csak valamivel több mint 1/10-e 15 éven aluli) és a 30 évtől kezdődően a disszidált nők aránya minden korcsoportban meghaladja a férfiakét (az összes azonos nemű disszidálthoz viszonyítva).

A száz megfelelő korú és nemű személyhez viszonyított arány mindenütt a férfiaknál magasabb, vagy azonos a két nemnél (a 60 éveseknél és idősebbeknél). A különbség a 15 éven aluliaknál a legkisebb, de száz 15-19 éves és 20-24 éves férfira közel háromszor annyi disszidálás jut, mint ugyanannyi nőre.

A disszidált férfiak közül szám szerint legfőbb a 20 évesek voltak (7500), ezt követték a 19 (6700), a 18 (5800), a 17 és 21 évesek (4500). Számuk meghaladta a 3000-et a 16 éves,

---

10-14 éves korú gyermek távozhatott. Ezekkel együtt az összes 15 éven aluli disszidáltak száma mintegy 30 000 ami száz 15 éven alulira 1,2 disszidáltat jelent.

¹⁴ A rendőrségi kijelentések alapján készült adatok szerint kis csökkenés következett be a 10-14 éves korban. Ez azonban csak látszólagos, mivel nem tartalmazza a mintegy 8-10 000 egyedül távozott gyermeket.

valamint a 22-26 éves korcsoport valamennyi korévében. A száz férfira jutó disszidáltak száma a 20 éves korban volt a legmagasabb (10,3%), igen magas volt még a 19 (9,3%), a 18 (7,9%) és 17 és 21 éves korban (6,1%). Meghaladta a 4%-ot a 16, valamint a 22-26 éves, több volt 3%-nál és 27-30 éves korban.

A külföldre távozott nők száma a 19 és 20 éves korban a legjelentősebb (1900), magas volt még a 18 és 21 éves korban (1800) 1000-en felüli a 16-17 és a 22-36 éves korban. A száz nőre jutó disszidáltak száma – a férfiakkal hasonlóan – a 20 éves korban a legmagasabb (2,7%), de csak egy árnyalattal alacsonyabb a 19 éveseknél. Magas az arány a 18 és 21 éveseknél is (2,5 ill. 2,4%).

Az illegálisan külföldre távozottak nemeként korcsoportok szerint

Korcsoport	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
	szám szerint		százalékban		száz megfelelő korú lakosra	
0- 4 éves	3 763	3 455	3,8	6,8	0,77	0,75
5- 9 éves	3 937	3 550	3,9	6,9	0,90	0,85
10-14 évest ¹⁵	3 619	2 872	3,6	5,6	0,94	0,77
15 éven aluli együtt	11 319	9 877	11,3	19,3	0,86	0,79
15-19 éves	22 364	7 484	22,2	14,6	6,03	2,06
20-24 éves	23 449	8 477	23,3	16,6	6,30	2,30
25-29 éves	14 458	6 940	14,4	13,5	3,80	1,80
30-34 éves	10 159	6 127	10,1	12,0	2,71	1,51
35-39 éves	5 874	3 967	5,8	7,7	2,11	1,26
15-39 éves együtt	76 304	32 995	75,8	64,4	4,29	1,80
40-49 éves	8 292	4 855	8,3	9,5	1,32	0,69
50-59 éves	2 514	1 731	2,5	3,4	0,45	0,28
40-59 éves együtt	10 806	6 586	10,8	12,9	0,91	0,50
60 éves és idősebb	499	625	0,5	1,2	0,09	0,09
Ismeretlen korú	1 595	1 125	1,6	2,2	-	-
Mindösszesen	100 523	51 208	100,0	100,0	2,09	1,00

Eltérő módon alakult terület szerint a disszidáltak kormegoszlása: a nyugati határszélhez közel eső területeken viszonylag magas a gyermekek, valamint az idősebbek aránya. (A Nyugat-Dunántúlról disszidáltak 19%-a 15 éven aluli, 11%-a 40 éves és idősebb, a határtól messzebb eső területeken pedig alacsonyabb – Északon 9, ill. 7, Tiszántúl 10, ill. 8%.) Ugyanakkor a távolabbi területen a 15-24 évesek vannak túlsúlyban (Budapest és a Nyugat-Dunántúl kivételével a disszidáltak több mint fele ebbe a korcsoportba tartozik).

Budapesten a Nyugat-Dunántúl után a legmagasabb a 15 éven aluliak és a 60 éven felüliek aránya. A 15-24 éveseké a legalacsonyabb, ugyanakkor viszonylag igen sok a külföldre távozottak közül a 25-39 és a 40-59 éves.

A megyék közül viszonylag a legtöbb gyermek Győr-Sopronból távozott (az összes disszidált 18,9%-a – 3200 fő – 15 éven aluli) és ugyaninnen ment el a legtöbb 60 éves és idősebb személy is (1,3%, 216 fő). A gyermekek aránya magas még Vasban (17,8%), Bács-Kiskunban (14,4%) Budapesten (14,2%), Tolnában (13,6%) és Komáromban (13,4%).

A nyugati határtól távolabbi megyékből a disszidáltak igen nagy száma 15-24 éves (Békésben, Csongrádban 63, Hevesben 60, Szolnokban 64%). Legmagasabb az ebbe a korcsoportba tartozó külföldre távozottak aránya Zala megyében (66%). Ezen belül a 15-19 évesek aránya meghaladja a 30%-ot Békésben, Csongrádban, Somogyban, Szolnokban és Zalában; 20-24 évesek aránya pedig 30% felett van Békésben, Hajdú-Biharban, Hevesben, Szabolcs-Szatmárban, Szolnokban és Zalában.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Az illegálisan külföldre távozottak korcsoportok szerint, országrészenként

Utolsó állandó lakóhely	0-14	15-24	25-39	40-59	60 éves és idősebb	és ismeretlen korú	Összesen
	éves						
Szám szerint							
Budapest	11497	26 094	28 750	11 860	668	2388	80 977
Nyugat-Dunántúl	4 489	10 704	6127	2 457	282	122	24 181
Közép-Dunántúl	1 615	6 887	3 596	391	36	133	13 178
Dél-Dunántúl	866	4 598	2 131	523	37	33	8 188
Dunántúl együtt	6 970	22 189	11 854	3 871	355	308	45 547
Pest megye	1060	4 345	2 295	687	37	40	8 464
Észak	605	3 581	1 996	457	16	53	6 708
Dél-Alföld	531	2 637	1219	304	25	17	4 733
Tiszántúl	533	2 928	1411	393	23	14	5 302
Dunabalszék együtt	2 729	13 491	6 921	1 841	101	124	25 207
Mindösszesen	21 196	61 774	47 525	17 392	1124	2720	151 731
Százalékban							
Budapest	14,2	32,2	35,5	14,5	0,8	2,8	100,0
Nyugat-Dunántúl	18,6	44,3	25,3	10,7	1,2	0,5	100,0
Közép-Dunántúl	12,2	52,2	27,3	6,8	0,3	1,2	100,0
Dél-Dunántúl	10,6	56,2	26,0	6,4	0,4	0,4	100,0
Dunántúl együtt	15,3	48,7	26,0	8,5	0,8	0,7	100,0
Pest megye	12,5	51,4	27,1	8,1	0,4	0,5	100,0
Észak	9,0	53,4	29,8	6,8	0,2	0,8	100,0
Dél-Alföld	11,2	55,7	25,8	6,4	0,5	0,4	100,0
Tiszántúl	10,1	55,2	26,6	7,4	0,4	0,3	100,0
Dunabalszék együtt	10,8	53,5	27,5	7,3	0,4	0,5	100,0
Mindösszesen	14,0	40,7	31,3	11,5	0,7	1,8	100,0

A legmagasabb disszidálási arányú Sopron városból az illegálisan eltávozottak 24%-a 15 éven aluli, 32%-a 15-24, 26%-a 25-39 éves. A 60 éves és idősebbek aránya meghaladta a 2,5%-ot. A szentgotthárdi járásból disszidáltak 28%-a a 15 éven aluli, 31%-a 15-24, 26%-a 25-39 éves és csak 1,7%-a 60 éves és idősebb.

Az illegálisan külföldre távozottak kormegoszlása a települések csoportjai szerint igen eltérő: Budapesten általában magasabb, az idősebb korúak aránya, mint a vidéki városokban és itt magasabb mint a községekben (a 40 évesek és idősebbek aránya 18, 11, ill. 8%). Ugyanakkor a 15 évnél fiatalabbak aránya legnagyobb a vidéki városokban (16%), azt követi Budapesten (14%) és a községekben a legalacsonyabb.

A községekben eltávozottak közel 55%-a 15-24 éves, ami annyit jelent, hogy a községekben főleg a fiatalok távoztak el, a gyermekek és idősebbek kevésbé. A községekben disszidáltak között főleg a 19-20 évesek vannak túlsúlyban (7200 fő, az összes innen disszidáltak 17%-a), ugyanezek aránya Budapesten 9, a vidéki városokban 13%.

Az illegálisan külföldre távozottak korcsoportonként a települések csoportjai szerint

Utolsó állandó lakóhely	0-14	15-24	25-39	40-59	60 éves és idősebb	Ismeretlen korú	Összesen
	éves						
Szám szerint							
Budapest	11 497	26 094	28 750	11 680	668	2288	80 977
A többi város	4 485	12 602	8 248	2 722	224	204	28 485
Városok együtt	15 982	38 696	36 998	14 402	892	2492	109 462
Községek	5 214	23 078	10 527	2 990	232	228	42 269
Összesen	21 196	61 774	47 525	17 392	1124	2720	151 731
Százalékban							
Budapest	14,2	32,2	35,5	14,5	0,8	2,8	100,0
A többi város	15,7	44,2	29,0	9,6	0,8	0,7	100,0
Városok együtt	14,6	35,3	33,8	13,2	0,8	2,3	100,0
Községek	12,3	54,6	24,9	7,1	0,6	0,5	100,0
Összesen	14,0	40,7	31,3	11,5	0,7	1,8	100,0

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Budapesten minden korcsoportban magasabb a disszidáltaknak a megfelelő korú népességhez viszonyított aránya, mint vidéken, a különbség azonban korcsoportonként különböző: amíg Budapesten száz lakosra általában közel ötször annyi disszidált jut, mint vidéken, addig száz 15 éven alulira több mint 6-szor, 40-59 évesre 7-szer, 60 éves és idősebbre pedig hatszor annyi jut, mint vidéken. A 20-24 éveseknél a budapesti arány csak 3,6-szorosa a vidékinek.

Budapesten a 15-19 éves, vidéken a 20-24 éves korcsoportban a legmagasabb a disszidáltak aránya. Budapesten a 15-19 évesek közül minden tizenegyedik, a 20-24 évesek közül pedig minden tizedik külföldre távozik.

Az illegálisan külföldre távozottak Budapesten és vidéken korcsoportok szerint

Korcsoport	Az illegálisan külföldre távozottak					
	Budapest	Vidék	Budapest	Vidék	Budapest	Vidék
	szám szerint		százalékban		száz megfelelő korú lakosra	
0-4 éves	3 794	3 424	4,7	4,8	2,62	0,43
5-9 éves	4 017	3 470	5,0	4,9	2,63	0,49
10-14 éves	3 686	2 805	4,5	4,0	3,38	0,43
15 éven aluli együtt	11 497	9 699	14,2	13,7	2,82	0,45
15-19 éves	11 917	17 931	14,7	25,3	11,35	2,85
20-24 éves	14 177	17 749	17,5	25,1	10,50	2,93
25-29 éves	12 290	9 108	15,2	12,9	7,73	1,50
30-34 éves	10 057	6 229	12,4	8,8	6,06	1,01
35-39 éves	6 403	3 438	7,9	4,9	4,85	0,75
15-39 éves együtt	54 844	54 455	67,7	77,0	7,87	1,87
40-49 éves	8 951	4 196	11,1	5,9	2,74	0,42
50-59 éves	2 729	1 516	3,4	2,2	1,01	0,17
40-59 éves együtt	11 680	5 712	14,5	8,1	1,96	0,30
60 éves és idősebb	668	456	0,8	0,6	0,27	0,04
Ismeretlen korú	2 288	432	2,8	0,6		-
Mindösszesen	80 977	70 754	100,0	100,0	4,17	0,88

Budapesten is minden korcsoportban a férfiak disszidálási aránya a magasabb. Innen átlagosan a fiatalabb produktív korú (15-39 éves) férfiak közel 11%-a távozott el, ezen belül a 15-24 évesek közel 15%-a. A fiatalabb produktív korú nőknél a disszidálási arány valamivel főbb mint 5%, ezen belül a 15-24 éveseké 7%. Budapesten a férfiak és nők disszidálási arányában nincs oly jelentős különbség, mint a vidéken. Általában a lélekszámhoz viszonyított disszidálási arány a férfiaknál 88%-kal magasabb, mint a nőknél, ugyanakkor a 20-24 éveseknél és a 15-19 éveseknél –ahol a legnagyobb az eltérés –115, ill. 109%-kal magasabb.

Az illegálisan külföldre távozottak Budapesten korcsoportok és nemek szerint

Korcsoport	Az illegálisan külföldre távozott					
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
	szám szerint			száz megfelelő felelő korú lakosra		
15 éven aluli	6196	5 301	11 497	2,96	2,68	2,82
15-19 éves	8 405	3 512	11 917	15,01	7,17	11,35
20-24 éves	9 351	4 826	14 177	14,61	6,80	10,50
25-29 éves	7 802	4 488	12 290	10,40	5,34	7,73
30-34 éves	6 053	4 004	10 057	7,76	4,55	6,06
35-39 éves	3 692	2 711	6 403	6,59	3,57	4,85

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

15-39 éves együtt	35 303	1 9541	54 844	10,73	5,31	7,87
40-49 éves	5 553	3 398	8 951	3,80	1,88	2,74
50-59 éves	1 630	1 099	2 729	1,33	0,75	1,01
40-59 éves együtt	7 183	4 497	11 680	2,67	1,37	1,96
60 éves és idősebb ismeretlen korú	292	376	668	0,29	0,26	0,27
Mindösszesen	50 311	30 666	80 977	5,55	2 96	4,17

5. Az illegálisan külföldre távozottak családi állapot szerint

A rendőrségi kijelentőlapokon számbavett illegálisan külföldre távozottak 59%-a nőtlen, ill. hajadon, 35%-a házas, 3,5%-a elvált, 1,5%-a özvegy, 1%-a ismeretlen családi állapotú.

A férfiaknál a nőtlenek aránya magasabb, mint a nőknél a hajadonoké; azonban a házas nők aránya jelentősen meghaladja a házas férfiakét. Ugyanakkor a disszidált házas férfiak száma közel 7700-zal magasabb, mint a disszidált házas nőké, ezzel is növelve az egyedül élő nők számát.

Az illegálisan külföldre távozottak családi állapot szerint

Családi állapot	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
	szám szerint			százalékban		
Nőtlen (hajadon)	65 731	23 724	89 455	65,4	46,3	59,0
Ebből 15 éven aluli	11 319	9 877	21 196	11,3	19,3	14,0
15 éves és idősebb	54 412	13 847	68 259	54,1	27,0	45,0
Házas	30 654	22 989	53 643	30,5	44,9	35,4
Özvegy	339	1783	2122	0,3	3,5	1,4
Elvált	2 701	2 483	5184	2,7	4,9	3,4
Ismeretlen családi állapotú	1 098	229	1327	1,1	0,4	0,8
Összesen	100 523	51 208	151 731	100,0	100,0	100,0

A 15 éven felüli nőtlenek (hajadonok) 4%-a disszidált (a nőtlen férfiak 6, a hajadon nők 2%-a); a házasoknál a külföldre távozottak aránya 1, az elváltaknál 4% (férfiaknál 7,0, nőknél 3%).

A disszidált 15 éven felüli nőtlen férfiak zöme (több mint 40 000 fő) 15-24 éves. A 15-19 éves nőtlen férfiaknak mintegy 6, a 20-24 és a 25-29 éveseknek 7%-a disszidált. A 20-24 éves házasoknál a disszidáltak aránya kb. 3, a 25-29 éveseknél 2%. A 29 éven aluli elvált férfiaknak mintegy 13%-a külföldre távozott.

A 15 éven felüli külföldre távozott hajadon nők több mint fele (több mint 10 000 fő) 15-24 éves. A 15-29 éves hajadonok 2, a 20-24 évesek 3, a 25-29 évesek 2,5%-a disszidált. A 20-24 éves házas nőknél a külföldre távozottak aránya 1,7, a 25-29 éveseké 1,6%. A 29 éven aluli elvált családi állapotú nők 7%-a távozott külföldre.

A Budapestről távozottak között viszonylag magasabb számmal vannak házas, özvegy és elvált családi állapotúak, mint a vidékről disszidáltak között. Ugyanakkor a nőtlenek (hajadonok) aránya, különösen pedig ezek közül a 15 éven felülieké jóval alacsonyabb (a Budapestről disszidáltak 37%-a volt 15 éven felüli nőtlen (hajadon) személy, ugyanakkor a községekből távozottak 59%-a).

Hozzávetőleges adatok szerint az ország területéről mintegy 20-25 000 család (házaspár) távozott (az összes családok 1%-a), egy eltávozott családra átlagosan egy 15 éven aluli gyermek jutott. A disszidáltak mintegy fele családjá nélkül távozott.

Az illegálisan külföldre távozottak családi állapotuként s települések csoportjai szerint

Utolsó állandó lakhely	Nőtlen (hajadon)	Ebből	Házas	Özvegy	Elvált	Ismeretlen családi állapotú	Összesen
------------------------	------------------	-------	-------	--------	--------	-----------------------------	----------

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

		15 éven aluli	15 éves és idősebb					
Szám szerint								
Budapest	41 632	11497	30 135	32 875	1401	4063	1006	80 977
A többi város	17 844	4 485	13 359	9 579	340	612	110	28 485
Városok együtt	59 476	15 982	43 494	42 454	1741	4675	1116	109 462
Községek	29 979	5 214	24 765	11 189	381	509	211	42 269
Mindösszesen	89 455	21 196	68 259	53 643	2122	5184	1327	151 731
Ebből vidék	47 823	9 699	38 124	20 768	721	1121	321	70 754
Százalékban								
Budapest	51,4	14,2	37,2	40,6	1,7	5,0	1,3	100,0
A többi város	62,6	15,7	46,9	33,6	1,2	2,2	0,4	100,0
Városok együtt	54,3	14,6	39,7	38,8	1,6	4,3	1,0	100,0
Községek	70,9	12,3	58,6	26,5	0,9	1,2	0,5	100,0
Mindösszesen	59,0	14,0	45,0	35,3	1,4	3,4	0,9	100,0
Ebből vidék	67,6	13,7	53,9	29,3	1,0	1,6	0,5	100,0

6. Az illegálisan külföldre távozottak foglalkozás szerint.

A számbevett illegálisan külföldre távozottak több mint 2/3-a kereső (102 500 fő) és 1/3-a eltartott. A disszidált férfiaknál a keresők aránya jóval magasabb, mint a nőknél. Általában száz keresőre 2,1, száz eltartottra 1,0 disszidált jut.

Az illegálisan külföldre távozottak nemenként kereső-eltartott bontásban

Megnevezés	Az illegálisan külföldre távozott						
	férfiak			nők			összesen
	szám szerint	százalékban	száz lakosra				
Kereső	77 491	24 983	102 474	77,1	48,8	67,5	2,06
Eltartott	23 032	26 225	49 257	22,9	51,2	32,5	0,99
Összesen	100 523	51 208	151 731	100,0	100,0	100,0	1,52

A disszidált keresők 64%-a – nem mezőgazdasági – fizikai dolgozó¹⁶, 25%-a szellemi dolgozó volt és csak 7%-uk dolgozott a mezőgazdaságban¹⁷. A férfiakon belül magasabb a fizikai és a mezőgazdasági dolgozók aránya, a nőknél viszont aránylag lényegesen több szellemi dolgozó disszidált.

A keresők létszámához viszonyítva a fizikai dolgozók közül távoztak külföldre a legfőbbben, ezt követte a szellemi dolgozók aránya. Száz mezőgazdasági dolgozóra egytizednyi disszidált jut, mint ugyanennyi nem mezőgazdasági fizikai dolgozóra.

Az illegálisan külföldre távozott keresők megoszlása nemenként

Megnevezés	Az illegálisan külföldre távozott kereső						
	férfiak			nők			összesen
	szám szerint	százalékban	száz lakosra				
Fizikai dolgozó ¹⁸	51 500	13 582	65 082	66,5	54,4	63,5	3,96
Szellemi dolgozó	15 593	10 378	25 971	20,1	41,5	25,4	3,31
Mezőgazdasági dolgozó ¹⁹	6 729	583	7 312	8,7	2,3	7,1	0,37
Egyéb	3 669	440	4 109	4,7	1,8	4,0	0,71
Összesen	77 491	24 983	102 474	100,0	100,0	100,0	2,06

¹⁶ Az önállóakkal és ktsz. tagokkal együtt, a mezőgazdasági munkások nélkül.

¹⁷ Mezőgazdasági munkások, önállóak, segítő családtagok és tsz. tagok.

¹⁸ Az önállóakkal és ktsz. tagokkal együtt, a mezőgazdasági munkások nélkül.

¹⁹ Mezőgazdasági munkások, önállóak, segítő családtagok és tsz. tagok.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

A fizikai dolgozók 92%-a munkás (közel 60 000 fő), közel 4%-a önálló (2500 fő) és több mint 4%-a ktsz. tag (közel 3000 fő). (A továbbiakban is a fizikai dolgozók között szerepeltetjük – a megfelelő foglalkozású csoportokban – az önállóak és a ktsz. tagok adatait is.)

A fizikai dolgozók között legnagyobb számmal disszidáltak az ipari szakmunkások (35 000 fő, a külföldre távozott fizikai dolgozók 54,4%); ezt követi a segédmunkások száma (18 100 fő, 28%).

Száz megfelelő foglalkozású keresőhöz viszonyítva az ipari szakmunkások 4,2%-a, a segédmunkások 5,3%-a, az egyéb fizikai szakmai dolgozók 2,5%-a távozott külföldre.

Az illegálisan külföldre távozott fizikai dolgozók főbb adatai

Megnevezés	Az illegálisan külföldre távozott fizikai dolgozó								
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
	szám szerint			százalékban			az összes külföldre távozott keresők %-ában		
Ipari szakmunkás	30 470	5 026	35 496	59,2	37,0	54,5	39,3	20,1	34,6
Nem ipari szakmai dolgozó	8 484	2 964	11 448	16,5	21,8	17,6	10,9	11,9	11,2
Segédmunkás	12 546	5 592	18 138	24,3	41,2	27,9	16,2	22,4	17,7
Összesen	51 500	13 582	65 082	100,0	100,0	100,0	66,4	54,4	63,5

Az ipari szakmunkások közül szám szerint a legtöbben a lakatosok, esztergályosok, bányászok és villanyszerelők, valamint textilipari szakmunkások közül távoztak külföldre. A kereső lakosság számához viszonyítva a legtöbb műszerész (16%), esztergályos (14%), szerszámkészítő (13%) és gépjárműszerelő (12%) távozott külföldre.

Az illegálisan külföldre távozott ipari szakmunkások foglalkozásonként

Foglalkozás	Az illegálisan külföldre távoztak		
	száma	%-ban	száz megfelelő foglalkozására jut
Bányász	2 707	7,6	3,5
Esztergályos	3 285	9,3	13,9
Hegesztő	585	1,6	7,8
Lakatos	6 121	17,2	8,2
Kovács	543	1,5	2,7
Szerszámkészítő	620	1,7	12,9
Műszerész	2 143	6,0	15,9
Gépjárműszerelő	1 634	4,6	11,6
Villanyszerelő	2 400	6,8	11,3
Ács	230	0,7	1,5
Festő	512	1,5	5,8
Kőműves	933	2,6	2,6
Víz-, gáz- és fűtészerező	596	1,7	8,3
Asztalos, bognár	1 173	3,3	3,8
Szabó, varrónő	1 880	5,3	5,6
Cipész	572	1,6	2,9
Nyomdász	274	0,8	4,6
Textilipari szakmunkás	2 430	6,9	3,9
Egyéb ipari szakmunkás	6 858	19,3	1,9
Ipari szakmunkás összesen	35 496	100,0	4,2

A disszidált összes szakmunkások között minden foglalkozásnál a férfiak vannak többségben, kivéve a szabóknál (varrónőknél) és a textilipari szakmunkásoknál.

A férfiak közül a száz megfelelő foglalkozásra jutó disszidálási arány legmagasabb a műszerészeknél (19%), az esztergályosoknál (15%), a szerszámkészítőknél (13%), a gépjármű-, valamint a villanyszerelőknél (12%); legalacsonyabb az ácsoknál (1,5%), a kovácsoknál, kőműveseknél, cipészeknél (kevesebb mint 3%).

A külföldre távozott nők közül legfőképpen a varrónők (4,0%) és a textilipari szakmunkások közül (3,4%) távoztak.

A disszidált ipari szakmunkások legnagyobb része a 20-24 évesek (10 500 fő, közel 30%), a 15-19 évesek (7000 fő, kb. 20%) és a 25-29 évesek (6000 fő, 17%) közül került ki. A külföldre távozott ipari szakmunkásokon belül a férfiak megoszlása körülbelül az országos átlagnak felel meg. A nők aránya legmagasabb a 20-24 éves (1200 fő, 24%), a 25-29 éves korcsoportban (800 fő, 16%) és a 15-19 éves korcsoportokban (800 fő, 16%).

Az illegálisan külföldre távozott ipari szakmunkások kor szerint

Korcsoport	Az illegálisan külföldre távozott ipari szakmunkás						száz megfelelő korú kereső disszidáltra jut
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen	
	szám szerint			százalékban			
15-19 éves	6 133	818	6 951	20,1	16,2	19,6	38,8
20-24 éves	9 223	1202	10 425	30,3	23,9	29,4	38,8
25-29 éves	5 247	803	6 050	17,2	16,0	17,0	32,2
30-34 éves	3 583	696	4 279	11,8	13,9	12,1	31,0
35-39 éves	2 037	491	2 528	6,7	9,8	7,1	30,8
40-40 éves	2 954	686	3 640	9,7	13,7	10,2	33,1
50-59 éves	700	182	882	2,3	3,6	2,5	26,5
60 éves és idősebb	99	36	135	0,3	0,7	0,4	19,8
Ismeretlen korú	494	112	606	1,6	2,2	1,7	30,8
Összesen	30 470	5026	35 496	100,0	100,0	100,0	34,6

Amíg általában a disszidált ipari szakmunkások 49%-a 25 éven aluli, addig a külföldre távozott esztergályosok (67%), szerszámkészítők (65%), lakatosok (60%), bányászok (59%), valamint a villanyszerelők (57%) jóval fiatalabbak. Ugyanakkor ez az arány a disszidált szabóknál (varrónők nélkül) 13, cipészeknél 19, asztalosoknál 30, nyomdászoknál 34%.

Az összes disszidált ipari szakmunkásnak csak 3%-a 50 éves és idősebb, azonban ez az arány a külföldre távozott cipészeknél 8, szabóknál (varrónők nélkül) közel 7, festőknél közel 6%.

Az egyéb szakmai fizikai dolgozók több mint fele közlekedési dolgozó (ezeknél is közel fele, az összes keresők 3%-a gépkocsivezető), egyötöde kereskedelmi szakmai dolgozó, 16%-a vendéglátóipari dolgozó, közel 10%-a szolgáltatóipari dolgozó.

A megfelelő foglalkozásúak létszámához viszonyítva a gépkocsivezetőknél a legmagasabb a disszidáltak aránya, akiknek 11%-a távozott külföldre.

Az illegálisan külföldre távozott – nem ipari – szakmai fizikai dolgozók főbb adatai

Foglalkozás	Az illegálisan külföldre távozottak		
	száma	százalékban	száz megfelelő foglalkozására jut
Gépkocsivezető	2 989	26,1	11,19
Egyéb közlekedési szakmai dolgozó	2 980	26,0	1,72
Kereskedelmi szakmai dolgozó	2 535	22,2	1,41
Vendéglátóipari szakmai dolgozó	1 860	16,2	3,42
Szolgáltatóipari szakmai dolgozó	1 084	9,5	

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Szolgáltatóipari szakmai dolgozó	1084	9,5	
Egyéb szakmai fizikai dolgozó összesen	11 448	100,0	2,46

A disszidált egyéb – nem ipari – szakmai fizikai dolgozók között mindenütt többségben vannak a férfiak. A különbség – a foglalkozás jellegéből adódóan – a gépkocsivezetőknél a legnagyobb és a kereskedelmi szakmai dolgozóknál a legkisebb.

Az összes külföldre távozott fizikai dolgozók közel 30%-a (több mint 18 000 fő) segédmunkás. Ezek közül 13 200 az iparban, 4900 egyéb népgazdasági ágban dolgozott. A disszidált segédmunkások közül a férfiak száma 12 500 (69%), a nők 5600 (31%). Az összes disszidált kereső férfiak 16,2%-a, a nők 22,4%-a volt segédmunkás.

A külföldre távozott segédmunkások korcsoportonként

Korcsoport	Az illegálisan külföldre távozott segédmunkás								
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen	száz megfelelő korú disszidált keresőre jut		
	szám szerint			százalékban			férfi	nő	összesen
15-19 éves	3 962	1401	5 363	31,5	25,1	29,6	28,2	36,7	30,0
20-24 éves	3 187	1400	4 587	25,4	25,0	25,3	15,3	23,1	17,1
25-29 éves	1 941	838	2 779	15,5	15,0	15,3	13,7	18,2	14,8
30-34 éves	1 210	663	1 873	9,7	11,8	10,3	12,0	17,9	13,6
35-39 éves	632	401	1 033	5,0	7,2	5,7	10,8	16,9	12,6
40-44 éves	961	536	1 497	7,7	9,6	8,3	11,6	19,6	13,6
45-49 éves	355	174	529	2,8	3,1	2,9	14,2	20,8	15,9
50-59 éves	72	35	107	0,6	0,6	0,6	15,4	16,3	15,7
60 éves és idősebb									
Ismeretlen korú	226	144	370	1,8	2,0	2,0	17,0	22,5	18,8
Összesen	12 546	5592	18 138	100,0	100,0	100,0	16,2	22,4	17,7

Az ország területéről 7300 mezőgazdasági dolgozó távozott, az összes disszidált kereső 7%-a. A disszidált mezőgazdasági dolgozó közel 40%-a mezőgazdasági munkás, 55%-a önálló és segítő családtag, mintegy 5%-a tsz tag. A száz lakosra jutó disszidálási arány a mezőgazdasági munkásoknál a legnagyobb (0,9%), az önállóak és segítő családtagok 0,3, a tsz tagok 0,1%-a távozott külföldre.

A külföldre távozott mezőgazdasági dolgozók 92%-a férfi és csak 8%-a nő. Közel 1/3-uk 20 éven aluli, ennél csak valamivel kevesebb a 20-24 évesek aránya és 15%-uk 25-29 éves.

Az összes eltávozott kereső 25%-a (közel 26 000 fő) szellemi dolgozó. Ezek közül értelmiségi 14 900 fő (57%), adminisztratív foglalkozású 11 100 (43%). 60%-uk férfi, 40%-uk nő; az összes kereső disszidálthoz viszonyítva a szellemi dolgozók aránya a férfiaknál 20, a nőknél 42%. Minden 30. szellemi dolgozó távozott külföldre.

Az értelmiségi foglalkozásuk közül legnagyobb számmal a műszaki dolgozók (9300 fő az összes szellemi dolgozók 36%-a) távoztak.

Száz megfelelő foglalkozású személyhez számítva legmagasabb a disszidálás aránya a mérnököknél (10,6%), az egyéb műszakiaknál (6,8%), az orvosoknál (4,9%). Ugyanakkor a pedagógusoknál ez az arány csak 1,8, az egyéb értelmiségiekénél (jogász, közgazdász, agronómus, művész stb.) 1,7%. Az adminisztratív alkalmazottak 2,7%-a disszidált.

Az illegálisan külföldre távozott szellemi dolgozók főbb adatai

Foglalkozás	Az illegálisan külföldre távozott szellemi dolgozók		
	száma	%-ban	száz megfelelő foglalkozására jut
Mérnök	2 317	8,9	10,6
Egyéb műszaki	7 030	27,1	6,8
Ebből:			

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Technikus	3 180	12,3	-
Egyéb	3 850	14,8	-
Műszaki alkalmazott összesen	9 347	36,0	7,4
Orvos	730	2,8	4,9
Pedagógus	1 280	4,9	1,8
Egyetemi oktató, tudományos kutató	261	1,0	4,1
Egyéb értelmiségi	2 053	7,9	1,7
Ebből:			
Közgazdász, jogász	292	1,1	-
Agronómus, állatorvos	360	1,4	-
Művész	1 108	4,3	-
Egyéb egyetemi és főiskolai végzettségű	293	1,1	-
Egészségügyi alkalmazott	1 128	4,4	3,9
Adminisztratív alkalmazott	11 172	43,0	2,7
Egyéb – nem műszaki – szellemi dolgozók összesen	16 624	64,0	2,5
Szellemi dolgozók mindösszesen	25 971	100,0	3,3

A külföldre távozott szellemi dolgozók többsége, mintegy 44%-a a 20-29 évesek közül került ki. Ez az arány a férfiaknál 41, a nőknél közel 50%.

Az illegálisan külföldre távozott szellemi dolgozók kor és nem szerint

Korcsoport	szám szerint			százalékban			száz megfelelő foglalkozására jut -		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
15-19 éves	870	898	1 774	5,6	8,6	6,8	6,2	23,5	9,9
20-24 éves	2 729	2 744	5 473	17,5	26,5	21,1	13,1	45,2	20,4
25-29 éves	3 651	2 324	5 975	23,4	22,4	23,0	25,8	50,5	31,9
30-34 éves	3 012	1 736	4 748	19,3	16,7	18,3	29,8	46,9	34,4
35-39 éves	1 825	1 059	2 884	11,7	10,2	11,1	31,2	44,6	35,1
40-49 éves	2 324	1 062	3 386	14,9	10,2	13,0	28,1	38,9	30,8
50-59 éves	749	281	1 030	4,8	2,7	4,0	30,0	33,7	30,9
60 éves és idősebb	116	32	148	0,8	0,3	0,6	24,8	14,9	21,7
Ismeretlen korú	311	242	553	2,0	2,1	2,1	23,4	37,8	28,1
Összesen	15 593	10 378	25 971	100,0	100,0	100,0	20,1	41,5	25,3

Különösen figyelemreméltó a disszidált orvosok és mérnökök kormegoszlása. Mindkét rétegnél a száz megfelelő foglalkozású és korú személyre jutó arány a 30-39 éves korú a legmagasabb, az ilyen korú orvosok 15, a mérnökök 24%-a távozott el. A 29 éven aluli – kisebb szakmai gyakorlattal rendelkezők közül – a disszidálási arány jóval alacsonyabb.

Az illegálisan külföldre távozott orvosok és mérnökök kormegoszlása

Korcsoport	Orvosok			Mérnökök		
	száma	%-a	száz megfelelő korú orvosra	száma	%-a	száz megfelelő korú orvosra
-29 éves	226	31,0	4,5	1165	50,3	11,0
30-39 éves	313	42,9	14,7	748	32,3	24,3
40-59 éves	165	22,6	2,9	332	14,3	5,9
60 éves és idősebb	26	3,5	1,3	72	3,1	3,0
Összesen	730	100,0	4,9	2317	100,0	10,6

Az illegálisan külföldre távozott művészek száma 1108 volt. Ezek közül mintegy 300 képző- és iparművész, 260 színművész és egyéb színházi művészeti dolgozó, közel 200 író és

újságíró, 180 zeneművész, 100 ének- és táncművész.

A tudományos dolgozók (egyetemi oktatók, tudományos intézeti kutatók) közül 261 (kb. 4%) disszidált. Ezek fele volt egyetemi oktató (ebből 19 egyetemi, főiskolai tanár, 13 docens, 17 adjunktus, 49 tanársegéd és 24 egyéb egyetemi oktató), fele tudományos intézeti kutató vagy vezető. Ez utóbbiak közül több mint 50-en műszaki, 30-an mezőgazdasági kutatóintézetben dolgoztak.

Az egyéb foglalkozásúak közül 4000 fő (az összes kereső disszidáltak 4%-a) távozott külföldre. Ezek közül több mint fele a fegyveres alakulatok tagja volt (ezekből közel 1700-an tényleges katonai szolgálatot teljesítettek, több mint 400 pedig hivatásos katona volt).

Az összes disszidált személy közel 1/3-a (közel 50 000 fő) eltartott volt. Ezen belül a férfiak száma 23 000 (46%), a nőké 27 000 (54%). Az eltartottak közül a 15 éven aluliak száma 21 196 volt, az összes eltartottak 43%-a. Ezek leszámításával a 15 éves és idősebb disszidáltaknak csupán 22%-a volt eltartott. Általában 100 kereső disszidáltra 48 eltartott jut. (Az országos kereső-eltartott arány 1956 elején kb. 50-50% volt.)

Az eltartottak 2/5-e háztartásbeli nő és egyéb eltartott, több mint fele tanuló. Általában az eltartottak 1%-a disszidált; az eltartottakon belül ez az arány az egyetemi és főiskolai hallgatóknál a legmagasabb (11%).

Az egyéb iskolai tanulók közül az általános iskolai tanulók száma 12000 (az összes általános iskolai tanulók 1,0%), a középiskolai tanulóké mintegy 6000 (az összes középiskolai tanulók 4,8%-a).

A Művelődésügyi Minisztérium jelentése szerint a külföldre távozott egyetemi hallgatók 40%-a a műszaki egyetemekről, 22%-a az Agrártudományi Egyetemről és mintegy 14%-a a tudományegyetemekről távozott.

Az illegálisan külföldre távozott eltartottak főbb adatai

Megnevezés	Az illegálisan külföldre távozott eltartottak száma		
	szám szerint	%-ban	száz eltartottra jut
Egyetemi és főiskolai hallgató	3 230	6,5	11,2
Ipari tanuló	4 754	9,7	6,3
Egyéb iskolai tanuló	18 719	38,0	1,4
Tanulók mindösszesen	26 703	54,2	1,8
Egyéb eltartott	22 554	45,8	0,7
Eltartottak mindösszesen	49 257	100,0	1,0

Az egyéb eltartottak között a nők vannak többségben (17 500, 78%); ebből a csoportból csak 5000 férfi távozott. Az ide tartozó nők 24,0%-a 6 éven aluli, 23,7%-a 20-29, 22,7%-a 30-39 éves: Az egyéb eltartott férfiak 9/10 6 éven aluli gyermek.

Jelentősen eltér egymástól az ország különböző területéről eltávozottak foglalkozási megoszlása. Viszonylag a legtöbb eltartott a Nyugat-Dunántúlról távozott el (az összes disszidáltak több mint 40%-a), ugyanakkor az északi megyékből az összes disszidáltak közel 72%-a kereső volt.

Az illegálisan külföldre távozottak foglalkozás és terület szerint

Utolsó állandó lakhely (ország-rész)	Fizikai	Mezőgazdasági	Szellemi	Egyéb	Keresők együtt	Eltartott	Mindösszesen
	dolgozó						
Szám szerint							
Budapest	34 650	213	19 014	2042	55 919	25 058	80 977
Nyugat-Dunántúl	8 519	2819	2 345	681	14 364	9 817	24 181
Közép-Dunántúl	6 479	955	1 236	387	9 057	4121	13 178
Dél-Dunántúl	3 445	1190	808	212	5 655	2 533	8 188
Dunántúl együtt	18 443	4964	4 389	1280	29 076	16 471	45 547
Pest megye	4 415	322	868	267	5 872	2 592	8 464
Észak	3 460	443	715	199	4 817	1 891	6 708
Dél-Alföld	1872	582	514	148	3 116	1 617	4 733
Tiszántúl	2 242	788	471	173	3 674	1628	5 302

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Dunabalszántó együtt	11 989	2135	2 568	787	17 479	7 728	25 207
Mindösszesen	65 082	7312	25 971	4109	102 474	49 257	151 731
Százalékban							
Budapest	42,8	0,2	23,5	2,5	69,0	31,0	100,0
Nyugat-Dunántúl	35,2	11,7	9,7	2,8	59,4	40,6	100,0
Közép-Dunántúl	49,2	7,2	9,4	2,9	68,7	31,3	100,0
Dél-Dunántúl	42,1	14,5	9,9	2,6	69,1	30,9	100,0
Dunántúl együtt	40,5	10,9	9,6	2,8	63,8	36,2	100,0
Pest megye	52,2	3,8	10,3	3,1	69,4	30,6	100,0
Észak	51,6	6,6	10,7	2,9	71,8	28,2	100,0
Dél-Alföld	39,5	12,3	10,9	3,1	65,8	34,2	100,0
Tiszántúl	42,3	14,9	8,9	3,2	69,3	30,7	100,0
Dunabalszántó együtt	47,5	8,5	10,2	3,1	69,3	30,7	100,0
Mindösszesen	42,9	4,8	17,1	2,7	67,5	32,5	100,0

A keresőkön belül a fizikai dolgozók aránya az északi megyékből és a Nyugat-Dunántúlról eltávozottaknál a legmagasabb, a Közép-Dunántúlról disszidáltaknál a legalacsonyabb. Viszonylag a legtöbb mezőgazdasági dolgozó a Tiszántúlról és a Dél-Dunántúlról távozott.

Az illegálisan külföldre távozott fizikai dolgozók aránya az összes disszidáltakhoz képest 43%. Ettől az országos átlagtól elég nagy az eltérés Borsod megyében (52%), Komárom megyében (54%), Nógrád megyében (52%), Pest megyében (32%) és a városok közül Miskolcon (53%). Lényegesen alacsonyabb az átlagnál a külföldre távozott fizikai dolgozók aránya Vas megyében (33%), Bács-Kiskun megyében (34%), Győr megyében (36%), Tolnában (39%) és Somogyban (40%).

A disszidált mezőgazdasági dolgozók az összes disszidáltaknak kb. 5%-át teszik ki. Jóval magasabb ennél a disszidált mezőgazdasági dolgozók aránya Zala és Szabolcs megyében (21-21%), Bácsban (17%) és Hajdú megyében (15%). A kiemelt városokban ez az arány természetesen jóval alacsonyabb az átlagnál.

A disszidáltak 17%-a szellemi dolgozó volt. Ez az arány csak Budapesten (24%), Szeged (21%) és Pécs (19%) városban volt magasabb. Az átlagnál sokkal alacsonyabb volt az illegálisan külföldre távozott szellemi dolgozók aránya Szabolcs megyében (6%), Borsod (7%), Baranya, Bács, Hajdú, Komárom, Tolna, Vas és Zala megyékben (7-8% között).

A külföldre távozott keresők-eltartottak aránya 68-32%. Ettől lényegesen csak Nógrád megye (75-25%), Zala megye (73-27%) és Győr-Sopron megye (59-41%) tér el.

Mind Budapesten mind pedig vidéken egyformán a disszidáltak 43%-a fizikai dolgozó. A községekben ez az arány egy árnyalattal alacsonyabb, mint a városokban. Ugyanakkor a városokból disszidáltaknak kevesebb mint 1%-a, a községekben pedig közel 16%-a mezőgazdasági foglalkozású. A szellemi dolgozók aránya Budapesten közel 24%, a vidéki 10 (vidéki városban 14, községekben 7)%-kal szemben.

Az illegálisan külföldre távozottak foglalkozásonként a települések csoportjai szerint

Utolsó állandó lakóhely (országgrész)	Fizikai	Mezőgazdasági	Szellemi	Egyéb	Keresők együtt	Eltartott	Mind-összesen
	dolgozó						
Szám szerint							
Budapest	34 650	213	19 014	2042	55 919	25 058	80 977
A többi város	12 747	521	3 923	579	17 770	10 715	28 485
Városok együtt	47 397	734	22 937	2621	73 689	35 773	109 462
Községek	17 6585	6578	3 034	1488	28 785	13 484	42 269
Összesen	65 082	7312	25 971	4109	102 474	49 257	151 731
Ebből:							
Vidék	30 432	7099	6 957	2067	46 555	24 199	70 754
Százalékban							

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Budapest	42,8	0,3	23,5	2,5	69,1	30,9	100,0
A többi város	44,8	1,8	13,8	2,0	62,4	37,6	100,0
Városok együtt	43,3	0,7	20,9	2,4	67,3	32,7	100,0
Községek	41,8	15,6	7,2	3,5	68,1	31,9	100,0
Összesen	42,9	4,8	17,1	2,7	67,5	32,5	100,0
Ebből:							
Vidék	43,0	10,1	9,8	2,9	65,8	34,2	100,0

7. Az illegálisan külföldre távozottak jelenlegi tartózkodási helye.

A disszidáltak legnagyobb része úgy Ausztriát, mint Jugoszláviát csak első állomásnak tekintette és tovább szándékozott menni. 1957. április 1-ig az ENSZ menekültügyi hivatala²⁰ által nyilvántartott 193 805²¹ disszidens közül 135 417-et(70%) már elszállítottak 29 különböző –14 Európán kívüli – országba és pedig 78 574-et (40,5%) európai és 56 843-at (29,3%) Európán kívüli országokba. Hazatelepült 8481 fő (4,4%)²²

Ezek szerint 1957. március 31-én Ausztriában 35 250, Jugoszláviában pedig 17 037 disszidentet tartottak nyilván²³

Az illegálisan külföldre távozottak országokénti megoszlása 1957. március 31-én

Ország	Az illegálisan külföldre távozottak		
	száma	összesen %-ban	összes disszidált %-ban
I. Ausztria	35 250	67,4	18,2
Jugoszlávia	17 037	32,6	8,8
I. összesen	52 287	100,0	27,0
II. <i>Európa</i>			
Anglia	19 698	26,6	10,2
Belgium	3 139	4,2	1,6
Dánia	1 120	1,5	0,6
Franciaország	8 346	11,3	4,3
Hollandia	4 535	6,1	2,3
Norvégia	1 429	1,9	0,7
Nyugat-Németország	14 485	19,6	7,5
Olaszország	3 806	5,1	1,9
Svájc	11 200	15,1	5,8
Svédország	4 768	6,5	2,5
Egyéb	1 547	2,1	0,8
II. összesen	74 073	100,0	38,2
III. <i>Európán kívül</i>			
Ausztrália	5 622	9,5	2,9
Délafrikai Unió	1 163	2,0	0,6
Izrael	1 832	3,1	1,0
Kanada	18 059	30,6	9,3
USA	30 487	51,7	15,7
Egyéb	1 801	3,1	0,9
III. összesen	58 964	100,0	30,4
V. Hazatelepült	8 481	-	4,4
I–IV. mindösszesen	193 805	-	100,0

A továbbszállítás Ausztriából december hónapban volt a legnagyobb, míg Jugoszláviából február hónapban, ami onnan adódik, hogy ide csak december közepén kezdtek tömegesen

²⁰ CIME=Comité intergouvernemental pour les migrations européennes.

²¹ Azóta még 80-an disszidáltak.

²² 1957. V. 31-ig összesen 11 447-en települtek haza.

²³ Az osztrák belügyminisztérium 1957. IV. 6-i jelentése szerint még 37 779 disszidált volt Ausztriában. (Ez a szám 2529-cel több a CIME által nyilvántartottnál.) Jugoszláviában 1957. V. 26-án 12 653 disszidens volt.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

érkezni a disszidáltak. Az elszállítás üteme természetesen változik világrészek szerint is. Először az európai országokba szállítottak disszidenseket és december január hónapokban tengeren túlra.

Az illegálisan külföldre távozottak havonkénti továbbszállítása 1956. nov. 1. - 1957. márc. 31. időszakában

Ország ahonnan az elszállítás történt	A hova továbbszállítás történt	Az elszállítás időszaka					Összesen
		1956.		1957.			
		november	december	január	február	március	
Ausztria	Európa	32 055	31 576	6 249	4 465	3 430	77 775
	Európán kívüli országokba	2 493	27 016	11 080	8 614	7 513	56 716
	Összesen	34 548	58 592	17 329	13 079	10 943	134 491
Jugoszlávia	Európa	7	26	71	503	192	799
	Európán kívüli országokba	-	-	69	58	-	127
	Összesen	7	26	140	561	192	926
Összesen	Európa	32 062	31 602	6 320	4 968	3 622	78 574
	Európán kívüli országokba	2 493	27 016	11 149	8 672	7 513	56 843
Mindösszesen		34 555	58 618	17 469	13 640	11 135	135 417

A befogadott disszidáltak kor és foglalkozás szerinti megoszlásáról csak hozzávetőleges adatokat közölnek a különböző országok, kivétel Jugoszlávia, ahol részletesen feldolgozták és közzétették a disszidáltak statisztikai adatait.

Jugoszláviában 1957. május 9-én 14 316-an voltak különböző táborokban. Ezek közül 5165 nőtlen és 1173 hajadon.

Kormegoszlásuk a következő:

Korcsoport	0-14	15-18	19-25	26-35	36-45	46-55	ismeretlen	összesen	
A	2677	1154	4426	4000	1300	753	6	14316	
disszidáltak	%-ban	18,7	8,1	30,9	27,9	9,1	5,3	-	100

A Jugoszláviába érkezett disszidáltak közel fele fizikai dolgozó (ezen belül több mint 5200-an az összes disszidált 37%-a – szakmunkás), 14%-a szellemi dolgozó, 5%-a mezőgazdasági dolgozó, 15%-a tanuló.

Az USA-ba érkezett első 10 000 disszidálnak aormegoszlása a következő: 0-14 (20%), 15-30 (50%), 30-50 (25%), 50 éves és idősebb (5%).

A *Belgiumba* érkezettek 67%-a 15-30 éves férfi, 27%-a 15-30 éves nő; 6%-a 16 éven aluli gyermek, akiknek fele 6 éven aluli.

Az *Izraelbe* disszidáltak 20%-a 16 éven aluli 42%-a 16-35 éves 35%-a 36-60 és 3%-a 60 éven felüli. Foglalkozás szerint: 22% segédmunkás, 32% szakmunkás, 21% kereskedő, tisztviselő, 11% szabadfoglalkozású, 9% háztartásbeli és 5% diák.

A disszidáltak elhelyezésének legnagyobb nehézsége a jelentés szerint a nyelv nem tudása, így legtöbbjüket csak kiegészítő munkára, nem szakmájuknak megfelelően tudják foglalkoztatni. Ez alól az értelmiségiek és szabadfoglalkozásúak sem kivételek. A tanulókat – általános –, középiskolásokat és egyetemistákat – egyelőre nyelvtanfolyamokon tanítják és csak évvesszel fogják folytatni tanulmányaikat.

Belgiumban mindenkinek tudtak munkát adni – főleg bányákban – a diákokon kívül, akiket intézetekben helyeztek el. Nincs még megoldva a mintegy 200 fiatalok sorsa, akik nem akarnak tanulni és nagy gondot okoz az értelmiség elhelyezése is.

A *Franciaországba* érkezettek 18%-a még táborokban lakik. Legnagyobb nehézséget az okozza, hogy innen sokan akarnak Kanadába tovább menni. *Nyugat-Németországban* is csak a disszidáltak felét tudták munkába állítani, legnagyobb részt bányákban és a vasiparban dolgoznak.

Olaszország, tekintettel az ország gazdasági, népmozgalmi helyzetére, időlegesen fogadott

be disszidáltakat, így csak átmeneti munkára alkalmazza őket.

A *Hollandiába* érkezettek közül 1012 Kanadába való szállítás miatt van ott, a többiek elhelyezkedtek a holland népgazdaság különböző ágaiban.

Svájcban a legtöbb disszidált már elhelyezkedett, kivéve azt a 6000 főt, akiket továbbszállítás céljából vettek át Ausztriából.

Az *Angliába* érkezettek közül 6500 tovább akar menni Kanadába és 850 az USA-ba. A végleg ottmaradókat munkaközvetítő hivatalok igyekeznek elhelyezni, ami nagy nehézségekbe ütközik, mert a különböző szakszervezetek, – pl. a bányász szakszervezet – nem hajlandó magyar menekülteket alkalmazni.

A disszidáltak továbbszállítási üteme április – május hónapban meglassult. Az 1957. év végén Ausztriából valamennyi disszidáltat el akarják szállítani, kivéve azt az 5-6000-et, akik véglegesen ott szándékoznak letelepedni. Jugoszláviában az év végére mintegy 7500-an fognak még maradni, ezek közül 800-an végleges letelepedési szándékkal.

8. Az illegálisan külföldre távozottak hazatérése *

Az 1956. október 23-a után illegálisan külföldre távozottak közül 1957. május végéig 11 447 tértek haza (a 193 885 disszidált 5,9%-a).

A visszatértek közül 9126-an Ausztriából, ill. a többi nyugati országból érkeztek (az összes idedisszidáltak 5,2%-a). A nyugatról hazatértek közel fele közvetlenül Ausztriából tért haza, a többiek a többi nyugati európai országból érkeztek vissza, a tengerentúlról még igen elenyésző a hazatértek száma. A szervezett hazatelepítés november végén indult meg, nagyobb számmal azonban csak február óta érkeztek haza disszidáltak. A győri hazatelepítő központban nyilvántartott hazatértek 1/5-e januárban vagy az előtt, további 1/5-e februárban, 2/5-e márciusban és ismét 1/5-e áprilisban érkezett vissza.

Az ott tartózkodó disszidáltak számához viszonyítva a visszatértek aránya Belgiumból a legmagasabb (15%), magas még Hollandiából és Svájcban (7-8%), viszonylag alacsony Nyugat-Németországból és az északi országokból (2-3%). Szám szerint Ausztria után a legtöbben Angliából, Svájcban, Franciaországból és Belgiumból tértek haza.

Visszatértek kor és nem szerint

Korcsoport	Visszatért					
	férfiak	nők	összesen	férfiak	nők	összesen
	szám szerint			százalékban ²⁴		
0-14 éves	699	274	973	9,8	12,5	10,4
15-19 éves	2132	579	2 711	30,0	26,4	29,1
20-24 éves	1455	375	1 830	20,4	17,1	19,7
25-29 éves	1013	244	1 257	14,2	11,1	13,5
30-34 éves	691	201	892	9,7	9,2	9,6
35-39 éves	376	126	502	5,3	5,8	5,4
40-49 éves	517	203	720	7,3	9,3	7,7
50-59 éves	179	126	305	2,5	5,8	3,3
60 éves és idősebb	55	62	117	0,8	2,8	1,3
Ismeretlen korú	52	145	2 140 ²⁵	-	-	-
Összesen	7169	2335	11 447	100,0	100,0	100,0

Jugoszláviából 2321 disszidált jött haza, az összes idedisszidáltak 12,1%-a. A

* Az adatokat a hazatelepítési bizottságok, a határőrizeti szervek és a Külügyminisztérium nyilvántartásaiból dolgoztuk fel. Az adatok csupán a legálisan hazatérteket tartalmazzák, az illegálisan visszatértekről nincs tudomásunk.

²⁴ Az ismeretlenek nélkül

²⁵ 1943 személy neme ismeretlen.

hazatelepítés februárban indult meg, azóta négy nagy csoportban érkeztek haza disszidáltak.

A visszatértek 3/4-e férfi, 1/4-e nő, a disszidált férfiak több mint 7, a nők 4,6%-a tért vissza. Az összes visszatértek közel 40%-a 20 éven aluli, 1/3-a 20-29 éves. A disszidáltakhoz viszonyítva legmagasabb a visszatérési arány a 60 éveseknél és idősebbeknél (több mint 10%) és a 15-19 éveseknél (9%); legalacsonyabb a 15 éven aluliaknál (5% alatt).

A visszatértek foglalkozása csupán 7486 személynél (az összes visszatért 65%-áról) ismert. Ezek közül 5499 kereső (73%), 1987 eltartott (27%). A disszidált keresőknek valamivel nagyobb része tért haza, mint az eltartottaknak.

A visszatért keresők közül 4073 fizikai dolgozó (74%), 566 szellemi dolgozó (10%), 536 mezőgazdasági dolgozó (10%) és 324 egyéb foglalkozású (6%). A disszidáltak számához viszonyítva legmagasabb a visszatérési arány a mezőgazdasági dolgozóknál (több mint 7%), a fizikai dolgozóknál 6, a szellemi dolgozóknál csak 2%. Ez utóbbiakon belül különösen a mérnökök és az egyéb műszakiak visszatérési aránya igen alacsony (0,3, ill. 1,5%).

A visszatért eltartottak 40%-a tanuló, 25%-a 6 éven aluli gyermek, 35%-a egyéb eltartott. A disszidált tanulók 10%-a tért haza.

9. Az illegális külföldre távozások népességi hatásai:

Az 1956. év végére Magyarország népességszáma – csupán a természetes szaporodás alapján számítva – 9 950 000 lett volna, azonban a valóságban – a disszidálások következtében – ennél 1,5%-kal kevesebb, 9 804 000 volt. Az 1957. évben még folytatódó külföldre távozások következtében a népesség száma 1957. február 1-jén a legalacsonyabb – 9 788 000 fő), ami a természetes szaporodás alapján számított 9 954 000-es népességszámnál 1,7%-kal alacsonyabb.

Jelentősen módosították a külföldre távozások a népesség nemek szerinti összetételét, miután a disszidáltaknak 2/3-a férfi és csupán 1/3-a nő. Ennek következtében a nőtöbbség, amely az utóbbi években fokozatosan csökkent, ismét az 1949. évi szintet érte el.

A népesség megoszlása nemek szerint.

Időpont	Férfiak	Nők	Összes népesség	1000 férfira jut nő
	száma (ezerben)			
1941. január 31.	4561	4755	9316	1043
1949. január 1.	4424	4781	9205	1081
1955. január 1.	4706	5043	9749	1072
1956. január 1.	4765	5096	9861	1070
1957. január 1. ²⁶	4714	5090	9804	1080

Még jelentősebb az a hatás, amelyet a disszidálások a népesség kor megoszlásában okoztak. Mivel a disszidáltak közel 86%-a produktív korú – és ezen belül 45%-uk 15-29 éves – csökkent a produktív korúak – és ezen belül főleg a fiatalabb produktív korúak – száma és aránya is. Még fokozódott az öregek aránya (mindez főleg a férfiaknál mutatkozik meg).

A népesség megoszlása korcsoportok szerint

Korcsoport	1941.	1949	1956.	1957.	1941.	1949.	1956.	1957.
	I. 31.	I. 1.	I. 1.	I. 1.	I. 1.	I. 1.	I. 1.	I. 1.
	szám szerint (ezerben)				százalékban			
	Férfiak							
0-14 éves	1223	1161	1294	1301	26,8	26,2	27,2	27,6
15-39 éves	1887	1724	1743	1700	39,0	39,0	36,6	36,1
40-59 éves	986	1066	1202	1175	24,1	24,1	25,2	24,9

²⁶ Az 1957. évi népességi adatok csupán tájékoztató értékű becslések.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

60 éves és idősebb ²⁷	465	473	526	538	10,2	10,7	11,0	11,4
Összesen	4561	4424	4765	4714	100,0	100,0	100,0	100,0
Nők								
0-14 éves	1198	1129	1240	1245	25,2	23,6	24,3	24,5
15-39 éves	1899	1846	1808	1805	39,9	38,6	35,3	35,3
40-59 éves	1125	1206	1342	1312	23,7	25,2	26,3	25,7
60 éves és idősebb ²⁷	533	600	706	728	11,2	12,6	13,9	14,3
Összesen	4755	4781	5096	5090	100,0	100,0	100,0	100,0
Összesen								
0-14 éves	2421	2290	2534	2546	26,0	24,9	25,7	26,0
15-39 éves	3786	3570	3551	3505	40,6	38,8	36,0	35,7
40-59 éves	2111	2272	2544	2487	22,7	24,7	25,8	25,4
60 éves és idősebb ²⁷	998	1073	1232	1266	10,7	11,6	12,5	12,9
Összesen	9316	9205	9861	9804	100,0	100,0	100,0	100,0

A kor és nem eltolódás korcsoportonként is megváltoztatta a nemek arányát, így amíg 1956 elején ezer 15-29 éves férfira 1037 nő jutott, addig egy évvel később már 1062. Egyes – főleg fiatalabb – korosztályoknál ez az arány még jobban módosult, így pl. amíg a 20 éveseknél az 1956 év végén még férfitöbbség volt, addig 1957. év elejére a nők száma már jelentősen meghaladta a férfiakét (1936-ban született férfira 1956. január 1-jén 980 1936-ban született nő jutott, ugyanez az arány 1957. január 1-jén már 1070 volt). Általában ezer 15-19 éves férfira 1956 elején 984, 1957 elején 1023 nő jutott. Ugyanez az arány a 20-24 éveseknél 992, ill. 1034 volt.

A fiatalabb produktív korú férfiak száma részletesebb kormegoszlás szerint vizsgálva még nagyobb eltérést mutat.

Mivel az illegálisan külföldre távozottak 59%-a nőtlen, ill. hajadon volt, megváltozott a népesség családi állapot szerinti megoszlása: mind szám szerint, mind pedig arányában csökkent a nőtlenek (hajadonok) aránya és növekedett a házasoké.

A 15-39 éves férfiak kormegoszlása 1956. és 1957. jan. 1-jén

Korcsoport	Férfiak						
	szám szerint (ezerben)			százalékban		az összes férfiak %-ában	
	1956. I. 1.	1957. I. 1.	1957. I. 1. 1936. I. 1. százalékban	1956. I. 1.	1957. I. 1.	1956. I. 1.	1957. I. 1.
15-19 éves	371	349	94,1	21,3	20,5	7,8	7,4
20-24 éves	375	348	92,8	21,5	20,5	7,9	7,4
25-29 éves	382	366	95,8	21,9	21,5	8,0	7,8
30-34 éves	375	365	97,3	21,5	21,5	7,9	7,7
35-39 éves**	240	272	113,3	13,8	16,0	5,0	5,8
Együtt	1743	1700	97,5	100,0	100,0	36,6	36,1

A népesség megoszlása családi állapot szerint

Családi állapot	Férfiak		Nők		Összesen	
	1956.	1957.	1956.	1957.	1956.	1957.
	január 1-én					
Szám szerint (ezerben)						
Nőtlen (hajadon)	2178	2120	1945	1925	4123	4045
Ebből:						

²⁷ Az ismeretlen korúakkal együtt.

* A 35-39 évesek száma csak azért emelkedett, mivel az ebből a korcsoportból kilépők – jelenleg 40 évesek – száma csak valamivel több, mint fele az ide belépő 35 éveseknek.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

15 éven aluli	1294	1301	1240	1245	2534	2546
15 éves és idősebb	884	819	705	680	1589	1499
Házias	2425	2436	2479	2497	4904	4933
Özvegy	121	120	590	586	711	706
Elvált	41	38	82	82	123	120
Összesen	4765	4714	5096	5090	9861	9804
a 15 éves és idősebb népesség %-ában						
Nőtlen (hajadon)	25,5	24,0	18,3	17,7	21,7	20,7
Házias	69,8	71,4	64,3	65,0	66,9	68,0
Özvegy	3,5	3,5	15,3	15,2	9,7	9,7
Elvált	1,2	1,1	2,1	2,1	1,7	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A családi állapot szerinti megoszlás módosulása elsősorban a 15 éven felüli nőtleneknél érezteti hatását. Amíg 1956. január 1-jén ezer ilyen korú nőtlen férfira 797 hajadon nő jutott, addig ez az arány 1957. január 1-jén 830-ra emelkedett.

A nőtlenek (hajadonok) számának csökkenése elsősorban a fiatalabb korcsoportokban és főleg a férfiaknál jelentős.

10. Legális kivándorlások

1957. január 1-jétől május 31-ig a Belügyminisztérium szervei 6664 kivándorló útlevelet adtak ki (ezzel 12 345 személyt külföldre való kivándorlását engedélyezték).

Az 1957. év első hónapjában két és félszer annyi kivándorló útlevelet adtak ki, mint az egész 1956. és közel hatszor annyit, mint az egész 1955. évben:

A kiadott kivándorló útlevelek száma.²⁸

1955. év	1148
1956. év	2795
1957. I-V. hó	6664

Az 1957. év első öt hónapjában kiadott 6664 útlevéllel 4197 férfi, 5124 nő és 3024 16 éven aluli gyermek külföldre távozását engedélyezték. Ez 3141 családot jelent.

Az 1957. év első öt hónapja közül a legtöbb útlevelet februárban adták ki, azóta számuk csökken.

Az 1957. I-V. hónapban kiadott kivándorló útlevelek havonta

Hónap	Kiadott kivándorló útlevelek száma	A kivándorló útlevélben szereplő személyek száma
Január	1289	2 358
Február	1953	3 774
Március	1763	3 496
Április	951	1 654
Május	708	1 963
Összesen	6664	12 345

Az 1957. első öt hónapjában kiadott útlevelek több mint fele Izraelbe való kivándorlásra jogosít. Magas még az Angliába, Csehszlovákiába és Ausztráliában kiadott útlevelek száma.

Az 1957. I-V. hónapban kiadott kivándorló útlevelek országonként

Világrész (ország)	A kiadott kivándorló útlevelek	Az útleveleken szereplő családok	Az útleveleken szereplő személyek

²⁸ Az útlevél-kiadás még nem jelenti az országból való távozást, mert ez általában 2-3 hónappal követi az útlevél engedélyezését. Az elutasított útlevelek számáról nem rendelkezünk adattal.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

	száma	%-ban	száma	%-ban	száma	%-ban
<i>Európa</i>						
Anglia	545	8,2	215	6,8	888	7,2
Ausztria	74	1,1	14	0,4	97	0,0
Csehszlovákia	264	4,0	93	3,0	451	3,6
Franciaország	135	2,0	46	1,5	210	1,7
Hollandia	69	1,0	30	1,0	121	1,0
Német Szövetségi Köztársaság	164	2,5	43	1,4	230	1,1
Románia	151	2,3	57	1,8	215	2,0
Svájc	113	1,7	48	1,5	185	4,5
Svédország	120	1,8	54	1,7	212	1,7
Egyéb országok	211	3,1	49	1,6	300	2,4
Összesen	1846	27,7	649	20,7	2 939	23,8
<i>Ázsia</i>						
Izrael	3962	59,4	2207	70,3	8117	65,8
Egyéb országok	5	0,1	-	-	5	0,0
Összesen	3967	59,5	2207	70,3	8122	65,8
<i>Afrika</i>						
	9	0,1	3	0,1	13	0,1
<i>Észak Amerika</i>						
Egyesült Államok	164	2,5	35	1,1	199	1,6
Kanada	139	2,1	31	1,0	196	1,6
Egyéb országok	7	0,1	1	0,0	9	0,4
Összesen	310	4,7	67	2,1	404	3,3
<i>Dél-Amerika</i>						
Argentína	95	1,4	30	1,0	139	1,1
Brazília	52	0,8	23	0,7	91	0,7
Egyéb országok	145	2,2	64	2,0	244	2,0
Összesen	292	4,4	117	3,7	171	3,8
<i>Ausztrália és Óceánia</i>						
Ausztrália	233	3,5	94	3,0	382	3,1
Egyéb országok	7	0,1	4	0,1	14	0,1
Összesen	240	3,6	98	3,1	396	3,2
Mindösszesen	6664	100,0	8141	100,0	12 345	100,0

Az 1957-ben kiadott kivándorló útlevelek világrészek, illetve országok szerinti megoszlása jelentősen eltér az előző évektől. Amíg az előző években a kivándorlók fele Európába kérte útlevelét, addig 1957 első öt hónapjában 60%-uk Izraelbe, és csak 28%-uk Európába távozik.

Az 1955., 1956. évben és 1957. I-V. hónapban kiadott kivándorló útlevelek világrészenként

Világrész ország	Kiadott kivándorló útlevelek					
	1955.		1956.		1957. IV.	
	száma	%-ban	száma	%-ban	száma	%-ban
Európa	539	47,0	1475	52,8	1846	27,7
Ebből:						
Anglia	46	4,0	60	2,2	545	8,2
Ausztria	50	4,4	101	3,6	74	1,1
Csehszlovákia	118	10,3	435	13,6	264	4,0
Német Szövetségi Köztársaság	119	10,4	229	52,8	164	2,5
Románia	73	6,4	304	2,2	151	2,3
Ázsia	190	16,5	489	17,5	3967	59,5
Ebből:						
Izrael	189	16,4	482	17,3	3962	59,4
Afrika	4	0,4	10	0,4	9	0,1
Észak-Amerika	181	15,7	416	14,9	310	4,7
Ebből:						
Egyesült Államok	76	6,5	229	8,2	161	2,5

Kanada :	103	9,0	186	6,7	139	2,1
<i>Dél Amerika</i>	92	8,0	153	5,4	292	4,4
<i>Ausztrália és Óceánia</i>	142	12,4	229	8,2	240	3,6
Ebből: Ausztrália	139	12,1	226	8,1	233	3,5
<i>Ismeretlen világrész</i>	-	-	23	0,8	-	-
Mindösszesen	1148	100,0	2795	100,0	6664	100,0

An unpublished report of the Hungarian Central Statistical Office on refugees and defectors in 1956

Published in early 1957, the Hungarian Central Statistical Office (KSH) prepared a detailed report on the “defectors”. This report was qualified as “top-secret” document until as late as the political turn of 1989. No authorized persons – including the researchers – were permitted to study it. Only minor details of the rich material were published at the time in a restrictedly distributed form by the Central Statistical Office as No. 4., 1957 of *Statisztikai Havi Közlemények* (Monthly Statistical Communications). All we know of the demographic and social data of the Hungarian refugees of 1956 come mostly from the sources of the Austrian Ministry of Home Affairs, and mainly from István Szépfalusi's book “*Lássátok és halljátok egymást!*” (See and hear each other, Bern, EPMSY, 1980). While – in addition to data published by him – certain sporadic data series, compiled by some of the recipient countries, on emigrations in 1956 are available, we know of this phenomenon, which is outstanding even in the world history of migrations, less than needed. Fortunately, however, after the country's socioeconomic and political transformation, the KSH document has been made available for use as the basic source of data on the migration following October 23, 1956. It is justifiable, therefore, to publish the full text of the report so much the more as No. 10, 1990 of *Statisztikai Szemle* (Statistical Review) gave just a “foretaste” of it. REGIG is to continue to give space to other document too connected with emigration from Hungary after 1945, since many historical and sociological problems of the postwar migration still remain to be dealt with. Included in our plan is, among others, the publication of such important sources as documents on the settlement of the individual waves of refugees or as contemporary reports on the social adjustment of refugees and emigrants.